

De plek van bewegen en sport in het mbo

Onderzoek in opdracht van de ministeries van OCW en VWS

drs. Paul Duijvestijn

De plek van bewegen en sport in het mbo

Onderzoek in opdracht van de ministeries van OCW en VWS

Amsterdam, 21 december 2006

drs. Paul Duijvestijn

Met medewerking van:

drs. Eric Lagendijk

drs. Sander Flight

Inhoudsopgave

1	Inleiding	3
1.1	Aanleiding	3
1.2	Doel, reikwijdte en onderzoekspopulatie	4
1.3	Onderzoeksvragen	4
1.4	Methodische opzet	5
1.5	Respons en bereik	7
1.6	Opbouw van het rapport	8
2	Visie en beleid van mbo-instellingen	9
2.1	Draagvlak op drie niveaus	9
2.2	Hoe kijken de CvB's tegen bewegen en sport aan?	10
2.3	Hoe kijken de directies aan tegen bewegen en sport?	13
2.4	Redenen voor een beweeg- en sportaanbod	14
2.5	Bewegen en sport terug in de landelijke kwalificatiestructuur?	15
3	Bewegen en sport in de sportopleidingen	18
3.1	Het verplichte sportieve aanbod in beeld	19
3.2	Het facultatieve sportieve aanbod in beeld	20
3.3	Het kader voor bewegen en sport	21
3.4	Samenwerking op het gebied van school en sport	22
3.5	Accommodaties en voorzieningen	23
4	Bewegen en sport in de <i>niet</i>-sportopleidingen	25
4.1	Het verplichte sportieve aanbod in beeld	26
4.2	Het facultatieve sportieve aanbod in beeld	28
4.3	Sportief aanbod voor specifieke groepen	30
4.4	Het kader voor bewegen en sport	30
4.5	Samenwerking op het gebied van school en sport	32
4.6	Accommodaties en voorzieningen	33
5	Hoe kijken studenten er zelf tegenaan?	35
5.1	Indruk van docenten en andere betrokkenen	35
5.2	Bewegingsonderwijs in het mbo: wat vinden de studenten?	37
5.3	Resultaten van een enquête onder mbo-studenten	37
6	Conclusies en aanbevelingen	39
6.1	Conclusies	39
6.2	Aanbevelingen: naar meer sportactieve mbo-instellingen	43
Bijlage 1	Overzicht betrokken sportopleidingen	46
Bijlage 2	Overzicht betrokken niet-sportopleidingen	47

1 Inleiding

In opdracht van de ministeries van OCW en VWS heeft DSP-groep onderzoek verricht naar de plek van en aandacht voor bewegen en sport in het middelbaar beroepsonderwijs (mbo). Voor u ligt de rapportage met de resultaten, conclusies en aanbevelingen van dit onderzoek. In dit eerste inleidende hoofdstuk gaan we achtereenvolgens in op de aanleiding, doel en reikwijdte, de onderzoeksvragen, respons en bereik en de methodische opzet van het onderzoek. Het hoofdstuk sluiten we af met een paragraaf over de opbouw van het rapport (leeswijzer).

1.1 Aanleiding

Op 7 juni 2005 is de Alliantie "School en Sport samen sterker" door NOC*NSF en het ministerie van OCW, mede namens VWS, bekrachtigd. Deze Alliantie heeft als doel het bereiken van levenslang sporten en bewegen van jongeren. In de kabinetsnota "Tijd voor Sport" (2005) is deze doelstelling geoperationaliseerd door de formulering van de volgende ambitie in 2010:

"In 2010 kan op 90 procent van alle scholen elke leerling dagelijks sporten¹ binnen en buiten de schooluren."

Deze ambitie geldt niet alleen voor het primair en voortgezet onderwijs, maar óók voor het middelbaar beroepsonderwijs (mbo). Op zichzelf niet verwonderlijk, omdat (a) deze sector met niet minder dan 625.000 deelnemers een groot bereik heeft en (b) naar verluidt juist het mbo veel jongeren telt, die onvoldoende aan lichaamsbeweging doen. Tegelijkertijd moet worden gerealiseerd dat het middelbaar beroepsonderwijs een andere aanpak dan het primair en voortgezet onderwijs vergt, omdat bewegen en sport hier niet is opgenomen binnen de kwalificatiestructuur en dus niet vanzelfsprekend is. Alle reden dus om onderzoek te doen naar de stand van zaken rond bewegen en sport in het mbo.

"Ministeries, kabinetten, CvB's, inspecties en beroepsgroepen kijken niet verder dan hun neus lang is. Door sport en bewegen wordt gewerkt aan doelen die buiten de enge kaders liggen waarbinnen scholen nu moeten werken" (respondent digitale enquête).

Noot 1 Sport moet in deze ambitie ruim worden geïnterpreteerd; hiermee worden de georganiseerde sporten bedoeld, maar ook de niet georganiseerde sporten en vormen van bewegen.

1.2 Doel, reikwijdte en onderzoekspopulatie

Doel van het onderzoek naar bewegen en sport in het mbo is het verkrijgen van inzicht in:

- de situatie rond, plek van en aandacht voor bewegen en sport in het mbo (stand-van-zaken onderzoek);
- de voorwaarden die nodig zijn om in het onderwijs meer ruimte te bieden aan bewegen en sport (kritische succesfactoren, belemmeringen, mogelijkheden en kansen).

Reikwijdte

Beroepsonderwijs en volwasseneneducatie, in het kort Bve, is de verzamelnaam voor het middelbaar beroepsonderwijs (mbo), de basiseducatie en het voortgezet algemeen volwassenen onderwijs (vavo). Nederland telt circa 70 Bve-instellingen, die diverse doelgroepen bedienen: van scholieren met een diploma van het voortgezet onderwijs tot ingeburgerde nieuwkomers, van werknemers die zich willen bijscholen tot werkzoekenden die via scholing de arbeidsmarkt willen betreden, van volwassenen die hun persoonlijke ontwikkeling willen uitbreiden tot oudkomers die de Nederlandse taal en cultuur willen leren. De Bve-sector is, kortom, enorm gedifferentieerd.

Het onderzoek heeft zich beperkt tot het mbo. De centrale doelgroep van de alliantie 'School en sport samen sterker', waar het onderzoek uit voortkomt, is immers de jeugd en deelnemers van basiseducatie en vavo behoren niet tot die groep. Dit in tegenstelling tot deelnemers van met name de eerste twee leerjaren binnen het mbo. Voor deze groep, merendeels 16- tot 18-jarigen, is bewegingsonderwijs geen regulier vak, terwijl het dat voor hun leeftijdgenoten binnen de bovenbouw van havo en vwo wel is.

Onderzoekspopulatie

Maar ook binnen het mbo-onderwijs bestaan er grote verschillen. Er zijn maar liefst 750 verschillende opleidingen, die binnen het mbo gevolgd kunnen worden. Daarbij is onderscheid tussen vier niveaus: de assistentenopleiding (een half tot één jaar), de basisberoepsopleiding (twee tot drie jaar), de vakopleiding (twee tot vier jaar) en de middenkaderopleiding (drie tot vier jaar). Voorts is er het verschil tussen de beroepsopleidende (BOL) en de begeleidende (BBL) leerweg. Tenslotte bestaan de mbo-instellingen vaak uit diverse locaties. Kortom, de ene mbo-instelling is de andere niet. Om breed inzicht te krijgen is ervoor gekozen om het onderzoek te richten op het mbo-veld in haar volle breedte. Geen instelling, opleiding of opleidingscluster is dus vooraf uitgesloten.

1.3 Onderzoeksvragen

Het onderzoek van DSP-groep naar bewegen en sport in het mbo richt zich op vijf deelbestekken: aanbod, kader, accommodaties, samenwerking en visie en beleid. Hieronder volgt een opsomming van de bijbehorende onderzoeksvragen.

1 Adequaat aanbod

Hoe ziet het totale aanbod aan bewegen en sport in het mbo er uit (inhoudelijk en kwantitatief getypeerd), zowel binnen het formele curriculum als daarbuiten? Hoe wordt dit aanbod gewaardeerd en hoe zou het er, gelet op de doelstellingen van de alliantie, uit moeten zien?

2 *Professioneel kader*

Hoe is het kader dat het aanbod verzorgt te typeren in termen van functies en kwalificaties en mate van aanstellingen en tekorten?

3 *Accommodaties*

Hoe is het geheel aan accommodaties te typeren in termen van aanwezigheid, adequaatheid, staat van onderhoud en tekorten?

4 *Samenwerking*

In hoeverre is er sprake van functionele samenwerking tussen de mbo-instellingen en sport-, buurt- en bewegingsinstellingen in termen van uitwisseling en overleg over programma's, aansluitende aanvangstijden na schooltijd, teamvorming van docenten, trainers, etc.?

5 *Visie en beleid*

Wat is de huidige en gewenste plek van bewegen en sport in het beleid van de mbo-instellingen en welke factoren zijn daarin bepalend?

1.4 **Methodische opzet**

Om zowel kwalitatief als kwantitatief zicht te krijgen op bewegen en sport in het mbo, zijn de volgende onderzoeksmethoden ingezet:

- 1 interviews met sportdocenten van mbo-instellingen;
- 2 interviews met Colleges van Bestuur;
- 3 brede, kwantitatieve enquête onder mbo-instellingen en –opleidingen;
- 4 telefonische interviews met de non-respons groep;
- 5 een 'poll' en enquête onder mbo-studenten.

ad 1. Interviews met sportdocenten van mbo-instellingen

In totaal zijn 9 interviews gevoerd met sportdocenten van mbo-instellingen. In de selectie zijn zowel naar verluidd sportactieve als niet-sportactieve mbo-instellingen meegenomen.² De eerste groep kan duidelijk maken wat er zoal gebeurt op het gebied van bewegen en sport binnen mbo-instellingen. De tweede groep is vooral benaderd om te achterhalen wat deze instellingen (of: opleidingsclusters, locaties) ervan weerhoudt meer aandacht te besteden aan bewegen en sport, in hoeverre zij hiertoe bereid zijn en wat daarvoor nodig is. Door middel van deze interviewronde hebben wij, kortom, vooral kwalitatief zicht gekregen op bevorderende en belemmerende factoren.

De term 'sportactief' is in dit verband *niet* gedefinieerd als 'een passend sportaanbod op *alle* schooldagen voor *alle* leerlingen. Dat is – zo zal ook verderop in dit rapport blijken – zelfs voor mbo-instellingen met een sportprofiel nog een brug te ver. Hoe 'sportactief' in het mbo-veld dan wél moet worden opgevat is een vraag die we ons in dit rapport stellen. In hoofdstuk 6 volgt het antwoord op die vraag.

Ad 2. Interviews met Colleges van Bestuur

In de interviews met sportdocenten (zie ad 1) is uiteraard ook expliciet gevraagd naar de rol en visie van het College van Bestuur van hun instelling. Daarnaast hebben wij, ter verdieping hiervan en ten behoeve van het inzicht in de bestuurlijk/strategische kant, ook de Colleges van Bestuur van vier mbo-

Noot 2 Dit op basis van inzichten bij het Platform Bewegen en Sport van de MBO Raad.

instellingen zelf bevroegd. Ook hierbij is weer het onderscheid gemaakt tussen sportactieve en niet-sportactieve mbo-instellingen. Centrale vraag aan deze respondenten was in hoeverre bewegen en sport onderdeel vormt van het strategisch beleid van hun mbo-instelling en waarom wel/niet.

Ad 3. Brede, kwantitatieve enquête onder mbo-instellingen en -opleidingen

Met behulp van de hiervoor genoemde twee onderzoeksmethoden wordt kwalitatieve informatie verkregen. Om de situatie ook cijfermatig in beeld te brengen is tevens een digitale enquête uitgezet onder alle mbo-instellingen. De volgende stappen zijn hiertoe ondernomen:

- 1 Juni 2006 hebben de CvB's van alle³ mbo-instellingen een brief (ondertekend door toenmalig staatssecretaris van onderwijs, Mark Rutte) ontvangen, waarin de enquête bewegen en sport werd aangekondigd, en waarin ze werden verzocht om mee te werken.
- 2 Gelijktijdig is toen ook een email verzonden aan alle contactpersonen bewegen en sport van de MBO Raad; zij zijn verzocht emailadressen aan te leveren van al die mensen, die zicht hebben op het aanbod van bewegen en sport binnen één of meerdere opleidingen of opleidingsclusters.⁴
- 3 Na een herinneringmail begin juli en een telefonische belronde in september hebben uiteindelijk *alle* benaderde instellingen een of meer mensen naar voren geschoven voor het invullen van de enquête. Merendeels betreffen het clustercoördinatoren, unitmanagers en sportdocenten. In totaal zijn 257 emailadressen aangeleverd om de enquête in te vullen. Gemiddeld komt dat neer op circa 4 invullers per instelling, met een variatie tussen 1 en 18.
- 4 Eind september is de enquête verstuurd naar deze 257 personen. Zij ontvingen daartoe een email met een link naar de webenquête. De inhoud van de enquête is tot stand gekomen met medewerking van de MBO Raad en de Tijdelijke Commissie Brede Analyse.

Ad 4. Telefonische interviews met de non-respons groep

Omdat verschillen tussen de respons- en non-responsgroep de resultaten kunnen vertekenen, is met 16 personen, die de enquête niet hebben geretourneerd, een telefonisch interview gehouden.

Vooraf waren wij erop bedacht dat de respons- en non-responsgroep sterk van elkaar zouden kunnen afwijken. Mogelijk zou een respondent met affiniteit voor sport eerder geneigd zijn de vragenlijst in te vullen dan een respondent die hier minder of geen affiniteit mee heeft. Evenzo zou iemand van een opleidingscluster, waar niet of nauwelijks wordt ingezet op sport, mogelijk minder snel geneigd zijn de vragenlijst in te vullen.

Deze vermoedens bleken echter ongegrond. Slechts één van de 16 steekproefsgewijs geselecteerde respondenten uit de non-responsgroep gaf aan de vragenlijst niet te hebben ingevuld omdat "we binnen dit opleidingscluster toch niks doen aan sport."

Noot 3 Alhoewel we hebben overwogen niet alle maar een beperkt aantal mbo-instellingen aan te schrijven (steekproef), gaven wij er toch voorkeur aan om alle mbo-instellingen in ieder geval de kans te geven in het onderzoek te participeren. Dit vooral vanuit communicatieoogpunt: de mbo-instellingen moeten van begin af worden betrokken en geïnformeerd ten behoeve van draagvlak voor vervolgacties.

Noot 4 Omdat het aanbod aan bewegen en sport binnen een en dezelfde mbo-instelling kan verschillen per opleiding, opleidingscluster en/of locatie, heeft DSP-groep de enquête verspreid onder meerdere betrokkenen per mbo-instelling. Het kan daarbij bijvoorbeeld gaan om sportdocenten, opleidingscoördinatoren, locatiemanagers enz.

De overige 15 respondenten waren er gewoon niet aan toegekomen en onderstreepten expliciet het belang van het onderzoek. Hun telefonische medewerking was vervolgens groot. Hieruit kan worden afgeleid dat de in het onderzoek betrokken mbo-instellingen en –opleidingsclusters naar verwachting een goede afspiegeling vormen van de totale populatie: zie verder ook paragraaf 1.5.

Ad 5. Een 'poll' en enquête onder mbo-studenten

Als aanvulling op het onderzoek, dat plaatsvond op instellingsniveau (zie ad 1 tot en met ad 4), heeft DSP-groep tenslotte ook het studentenperspectief in beeld gebracht. Centrale vraag in deze was hoe studenten aankijken tegen bewegen en sport binnen hun mbo-instelling. Daartoe is een poll uitgezet op de website van JOB, de organisatie die de mbo-studenten vertegenwoordigt. Op deze poll hebben 117 mbo-studenten gereageerd. Daarnaast hebben 25 mbo-studenten een korte enquête ingevuld.⁵

Het zal geen toelichting behoeven dat de resultaten, die op deze manieren worden verkregen, niet meer dan een indicatie geven van het studentenperspectief. Diepgaander en grondiger onderzoek onder studenten is nodig om een representatief te kunnen schetsen.⁶ Dat voerde in het kader van onderhavig onderzoek echter te ver.

1.5 Respons en bereik

Uiteindelijk hebben 96 van de 257 aangeschreven personen de digitale enquête volledig ingevuld en geretourneerd: een responspercentage van 37,4 procent. Dit zegt echter nog niets over het bereik: waar de ene respondent uitspraken doet over *alle* opleidingen van een mbo-instelling, kan de ander zich beperken tot slechts één opleidingscluster. Bovendien bleken sommige respondenten de vragenlijst niet te hebben ingevuld, omdat in onderling overleg was besloten dat een collega één vragenlijst voor meerdere opleidingen of opleidingsclusters tegelijk zou invullen. Dat haalt het responspercentage naar beneden.

Doel van de enquête was uiteraard om zicht te krijgen op het bewegen en sporten binnen *zoveel mogelijk opleidingsclusters van zoveel mogelijk mbo-instellingen*. In bijlage 1 en 2 is een overzicht te vinden van de mbo-instellingen en de opleidingsclusters die in het onderzoek hebben geparticipeerd en waar de resultaten dus op gebaseerd zijn. We maken daarbij onderscheid tussen specifieke sportopleidingen en niet-sportopleidingen. Waar relevant zijn in deze overzichten ook de gegevens meegenomen, die verkregen zijn door middel van de persoonlijke interviews met sportdocenten en de telefonische interviews met de non-responsgroep.

Uiteindelijk zijn in het onderzoek naar *specifieke sportopleidingen* 48 opleidingen/opleidingsclusters van 27 verschillende mbo-instellingen betrokken. Het gaat hier om opleidingen/opleidingsclusters, waar sport direct beroepsgerela-

Noot 5 Ten behoeve van de respons zijn onder de invullers twee minitrampolines – door DSP-groep beschikbaar gesteld – verloot.

Noot 6 De grote tweejaarlijkse representatieve JOB-enquête onder 135.000 mbo-studenten, de zogenaamde ODIN, biedt hiervoor wellicht mogelijkheden. Deze enquête bestaat uit 80 vragen; nu zit er niets in over bewegen en sport. De ODIN-vragenlijst, die in november 2006 wordt uitgezet staat al vast, maar wellicht zijn er mogelijkheden om bewegen en sport een plek te geven in ODIN 5. Die wordt in 2007 ontwikkeld en in 2008 uitgezet. Laatste berichten zijn dat ODIN 5 mogelijk wordt vervroegd.

teerd is en expliciet in de eindtermen is opgenomen. Dat geldt, naast S&B, voor opleidingsclusters als Orde en Veiligheid, Recreatie, Elektrotechniek en Autotechniek. Omdat bewegen en sport hier in het kwalificatieprofiel is verankerd *moeten* deze opleidingen aandacht besteden aan bewegen en sport. In het kader van dit onderzoek is het slechts de vraag in welke mate en op welke manier zij dat doen.

Van meer belang is het onderzoek naar *niet-sportopleidingen*. Deze opleidingen zijn immers niet verplicht om bewegen en sport aan te bieden en het is dus de vraag of en zo ja in hoeverre zij dat doen. Binnen de categorie niet-sportopleidingen zijn 62 opleidingsclusters van 45 verschillende mbo-instellingen in het onderzoek betrokken. Voor ruim de helft van die 45 mbo-instellingen geldt dat uitspraken zijn gedaan en gegevens zijn verstrekt over *alle of bijna alle* niet-sportopleidingen.⁷ Daarmee bestaat de steekproef hier uit circa de helft van alle niet-sportopleidingen in Nederland. Een steekproef op basis waarvan betrouwbare uitspraken kunnen worden gedaan.

1.6 Opbouw van het rapport

De rapportage bestaat grofweg uit twee delen. Hoofdstuk 2 tot en met 5 vormen de resultatenhoofdstukken. Hier presenteren we de feitelijke onderzoeksgegevens. Achtereenvolgens gaan we in op de visie en het strategisch beleid van mbo-instellingen (2), bewegen en sport in de sportopleidingen (3), bewegen en sport in de niet-sportopleidingen (4) en het studentenperspectief (5). De interpretatie van de resultaten volgt in hoofdstuk 6, dat conclusies en aanbevelingen bevat.

Door het hele rapport heen en specifiek in hoofdstuk 3 en 4 wordt onderscheid gemaakt tussen enerzijds sportopleidingen en niet-sportopleidingen, en anderzijds sportactieve en niet-sportactieve mbo-instellingen. Dit levert de volgende mogelijke combinaties op:

	<i>sportopleidingen:</i> opleidingen waar bewegen en sport in eindtermen zit	<i>niet-sportopleidingen:</i> opleidingen waar bewegen en sport niet in eindtermen zit
<i>sportactieve</i> opleidingsclusters/ locaties: relatief veel aandacht voor bewegen en sport	Zie hoofdstuk 3	Zie hoofdstuk 4
<i>niet-sportactieve</i> opleidingsclusters/ locaties: opleidingen met relatief weinig aandacht voor bewegen en sport	N.v.t.: immers, sportopleidingen moeten (ruim) aandacht besteden aan bewegen en sport en zijn dus per definitie sportactief	Zie hoofdstuk 4

"Er zijn door de jaren heen genoeg overtuigende onderzoeken waaruit blijkt dat bewegingsonderwijs in het beroepsonderwijs keihard nodig is. Laat ze beleid schrijven en daarin bewegingsonderwijs verplichten. Een gezond lichaam en een gezonde geest zijn niet vanzelfsprekend en een gezonde werknemer is interessanter voor de werkgever" (sportdocent mbo-instelling)."

Noot 7 Het aanbod aan bewegen en sport is voor de verschillende niet-sportopleidingen van een en dezelfde mbo-instelling veelal in grote lijnen gelijk. Alhoewel er natuurlijk uitzonderingen zijn. Zo is binnen het ROC West-Brabant op dit moment slechts één van de acht locaties bijzonder actief op het terrein van bewegen en sport. Hiervoor zijn dan ook aparte vragenlijsten ingevuld.

2 Visie en beleid van mbo-instellingen

"Ik zou weer terug willen naar landelijk verplicht LO, zodat je niet afhankelijk bent van een CvB of directie die het toevallig wel of niet ziet zitten. Gewoon in elk leerjaar twee uur bewegen per week" (respondent digitale enquête).

Of mbo-instellingen c.q. opleidingsclusters beweeg- en sportactiviteiten aanbieden aan hun studenten hangt vooral af van de visie en het beleid van het College van Bestuur (CvB) en de directies (middenmanagement), als ook van de inzet van het sportteam (de sportdocenten). In paragraaf 2.1 zien we hoe deze drie spelers elkaar beïnvloeden en van elkaar afhankelijk zijn. Vervolgens staan we in paragraaf 2.2 en 2.3 stil bij de vraag hoe CvB's respectievelijk directies aankijken tegen bewegen en sport. Verschillende standpunten komen hier aan bod. Welke redenen zij hebben om aandacht te besteden aan bewegen en sport zien we in paragraaf 2.4. Tenslotte peilen we in paragraaf 2.5 het draagvlak voor het heropnemen van bewegen en sport in de landelijke kwalificatiestructuur.

De kwantitatieve resultaten in dit hoofdstuk (grafiek 1 tot en met 4) zijn gebaseerd op de digitale enquête (n=96) en de telefonische interviews met de non-responsgroep (n=16). De kwalitatieve gegevens zijn verkregen door een combinatie van de interviews met CvB-leden (n=4), de interviews met sportdocenten (n=9) en de open vragen in de digitale enquête (n=96).

2.1 Draagvlak op drie niveaus

"Sport is net als cultuur het eerste vak dat plaats moet maken bij bezuinigingen. Het belang van deze persoonsvormende disciplines is nog geen gemeengoed. Vanuit beroepsopleidingen ontbreekt vaak het draagvlak. Daar moet aan worden gewerkt" (respondent digitale enquête).

De kwalitatieve interviews maken duidelijk dat draagvlak, enthousiasme en betrokkenheid op drie niveaus noodzakelijk is om ervoor te zorgen dat een mbo-instelling sportactief wordt:

- 1 Het College van Bestuur (CvB) en dan met name de bestuursvoorzitter moet het zien zitten. De sportactieve mbo-instellingen, die we hebben gesproken, hebben bewegen en sport verankerd in het strategisch beleid.
- 2 De sectormanagers en –directies moeten erachter staan. Binnen veel mbo-instellingen is sprake van zelfstandige, resultaat- en budgetverantwoordelijke teams, units, sectoren en/of directies. Ook zij moeten ervan overtuigd raken dat bewegen en sport aandacht verdient;
- 3 Het sport(management)team (bestaande uit sportdocenten) moet zich er sterk voor willen maken. De good practices leren dat er altijd een of meer kartrekkers nodig zijn: "Een paar idioten die de zaak op poten zetten."

Veelal wordt het vuurtje van onderaf aangewakkerd en start het met een aantal enthousiaste sportdocenten die er hun schouders onder zetten. Zij ontwikkelen een goed programma en krijgen van de directie van één locatie of opleidingsclusters de kans dit ten uitvoer te brengen. Indien dit programma aanslaat vindt in het beste geval olievlekwerking plaats: andere directies ra-

ken ook enthousiast en nemen het programma over, mits het CvB ook overtuigd raakt van het belang en de meerwaarde. Onder meer bij ROC Flevoland, ROC Landstede en ROC Nijmegen liep het op deze manier. Bij ROC West-Brabant vormt het Markiezaat College de voorloper en volgen de andere zeven locaties naar verwachting volgend studiejaar:

"De discussie is door ons als CvB geïnitieerd. Dat het op de agenda komt is onze beslissing. Wij hebben hierover een strategische notitie gemaakt. Het is aan de directies om het verder uit te werken en concreter te maken" (CvB-voorzitter).

Dit voorbeeld maakt duidelijk dat het CvB een bepalende rol heeft. Interviews met niet-sportactieve mbo-instellingen onderstrepen dat. Binnen veel van deze instellingen is, sinds het verdwijnen van bewegen en sport uit de lesprogramma's van het mbo tien jaar geleden, het aanbod op het gebied van bewegen en sport langzaam afgekalfd. De gym- en sportzalen zijn (gedeeltelijk) omgebouwd tot ICT-ruimten, de aanwezige sportdocenten werden ingezet in specifieke S&B-opleidingen⁸ ("want daar komen studenten op af en dat levert dus geld op") of kregen andersoortige taken en vertrekkende sportdocenten werden niet vervangen. Voor directies en sport(management)teams wordt het dan moeilijk zo niet onmogelijk om hier tegenwicht aan te bieden. Zij kunnen nog zo sportminded zijn, als het CvB niet wil lopen zij tegen muren op. Maar andersom krijgt een mbo-instelling met een sportgericht CvB, maar veel minder sportgericht middenmanagement, ook moeilijk iets van de grond. Want "het is aan de directies om het verder uit te werken en concreter te maken." Kortom: voor implementatie van bewegen en sport in een mbo-instelling als geheel is draagvlak op alle drie genoemde niveaus noodzakelijk.

"In 1972 begon ik in het mbo met in alle drie de leerjaren twee uur sport in de week. Dat is op onze school gehalveerd en op andere scholen verdwenen. Dat is vreemd in een tijd dat problemen als bewegingsarmoede en overgewicht steeds groter worden" (sportdocent mbo-instelling).

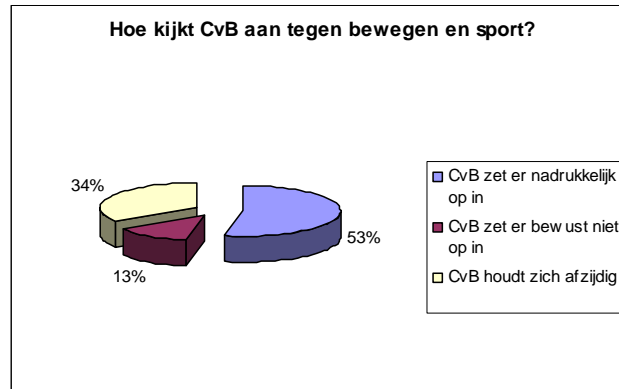
2.2 Hoe kijken de CvB's tegen bewegen en sport aan?

"Vanuit het CvB wordt bewegen en sport als speerpunt gebruikt in de algemene strategische notitie voor de komende vijf jaar. Ons ROC wil sport gebruiken in haar visie en uitstraling" (CvB-lid mbo-instelling).

Ruim de helft van de respondenten heeft de indruk dat het College van Bestuur van hun instelling nadrukkelijk inzet op bewegen en sport. Ruim een derde laat beslissingen op dit gebied over aan de directies en 13 procent kiest bewust niet voor bewegen en sport: zie grafiek 1.

Noot 8 Zo wordt het sportteam van 25 personen van het Koning Willem I College inmiddels volledig ingezet voor de specifieke sportopleidingen, terwijl zij voorheen konden worden ingehuurd door directies van niet-sportopleidingen om in het kader van serviceverlenende activiteiten lessen te verzorgen of sportactiviteiten te organiseren.

Grafiek 1

Positieve grondhouding

Grafiek 1 duidt op een positieve grondhouding bij de meeste College van Besturen. De vraag is echter waar deze positieve grondhouding zich concreet in uit. Want ook een College van Bestuur dat investeert in de specifieke sportopleiding en in het faciliteren van topsporters behoort tot de groep 'zet er nadrukkelijk op in'. Dat terwijl in dat geval aan de alliantiedoelstelling, die er vooral op gericht is de brede groep in beweging te brengen, geen bijdrage wordt geleverd.

In datzelfde perspectief moet ook het resultaat van de sportmanifestatie van 2 oktober 2006 worden gezien. Acht mbo-instellingen verklaarden daar dat bewegen en sport is opgenomen in hun strategisch beleid en tien instellingen tekenden een intentieverklaring om dat te gaan doen. Op zichzelf een mooi resultaat, maar het zegt niets over de feitelijke acties van deze instellingen voor de brede groep studenten. Zo liet een van de ondertekenaars weten dat "bewegen en sport is opgenomen in de strategische kadernotitie" en dat "het minimaal facultatief wordt aangeboden aan alle studenten, maar liefst, indien financieel en organisatorisch haalbaar, verplicht."

Een sportdocent van dezelfde instelling verklaarde echter: "Het CvB maakt goede sier met een hypermodern fitnesscentrum. Allemaal windowdressing, want als je kijkt wie er gebruik van maken dan zijn het vrijwel alleen de studenten die een opleiding volgen waarin bewegen en sport in de eindtermen zit en die dus ook al verplicht sporten. De rest doet dus helemaal niks aan bewegen en sport!"

Ook vanuit andere mbo-instellingen worden kanttekeningen geplaatst bij de intentieverklaringen: "Het is de vraag wat die intentieverklaringen waard zijn. Wij doen daar niet aan mee. Want ik vind dat je er dan ook daadwerkelijk handen en voeten aan moet geven. Het is nu te algemeen. Er zitten geen prestatieafspraken aan vast" (CvB-voorzitter mbo-instelling).

Besef wordt groter

Niettemin wordt het besef bij bestuurders voor het onderwerp ontegenzeggelijk groter en groter. De goede opkomst van CvB-bestuurders bij de sportmanifestatie van 2 oktober geeft al wat aan. En ook in de interviews die wij hielden met CvB's, middenmanagers en sportdocenten is meerdere keren melding gemaakt van een ontwikkeling. Al eerder noemden we het ROC West Brabant, dat het sportprogramma van het Markiezaat College ook op de andere locaties wil gaan introduceren. Andere voorbeelden zijn het Friesland College, Mondriaan College, Zadkine Rotterdam en ROC Westerschelde: "Er wordt hard gewerkt en onderhandeld om sport terug op het rooster te krijgen. Het gaat dan om verplichte sportactiviteiten begeleid door eigen sportdocenten,

we zijn bezig een contract af te sluiten met een fitnesscentrum (voor facultatieve sport, red.) en we onderzoeken de mogelijkheden voor een eigen sportaccommodatie" (directielid vestiging mbo-instelling).

Niet-sportactieve CvB's

Het belang van een prominentere plek voor bewegen en sport in het mbo wordt door een grote groep mbo-instellingen onderkend. Daar tegenover staan College van Besturen die hier geen uitgesproken mening over hebben en beslissingen op dit punt overlaten aan de directies (34%) of er bewust voor kiezen bewegen en sport geen al te hoge prioriteit te geven (13%). Vooral de laatste groep geeft te kennen de huidige lobby om bewegen en sport terug te brengen in het mbo als *"buitengewoon onplezierig"* te ervaren: *"Wij maken andere keuzes en dat moet worden gerespecteerd. Bovendien: het is ook inconsequent. Tien jaar geleden is de keuze gemaakt om de verplichting ervan af te halen en nu is er dan weer een tegenbeweging aan de gang"* (CvB-voorzitter mbo-instelling).

Deze bestuurders zijn van mening dat bewegen en sport geen expliciete taak en verantwoordelijkheid is van de mbo-instellingen: *"Er zijn tal van mogelijkheden voor jongeren om te bewegen en te sporten. Als ROC hoef je daar niet tussen te gaan zitten. Studenten en ouders moeten daar zelf hun keuzes in maken. En als iemand andere keuzes maakt en niet wil sporten moet dat ook worden gerespecteerd. Je moet het niet willen afdwingen"* (CvB-voorzitter mbo-instelling).

In het verlengde hiervan zitten veel van deze bestuurders op de lijn dat de mbo-instelling hier wel een bijdrage aan kunnen leveren door een facultatief sportaanbod aan te bieden: *"Maar alleen voor degenen die het leuk vinden en willen."*

Het (facultatief) aanbod van deze instellingen bestaat dan bijvoorbeeld uit:

- Een eigen fitnesscentrum.
- Een contract met (vooral commerciële) sportaanbieders in de buurt, opdat studenten daar tegen gereduceerd tarief terecht kunnen.
- Een keuzeprogramma, waarbij sport (naast bijv. cultuur) een van de keuzeropties is.
- Facilitering van topsporters, bijv. door middel van een topsportcoördinator.
- Een goed opgetuigde S&B-opleiding.

Borging

Al eerder is het belang aangegeven van verankering van bewegen en sport in het strategisch beleid van mbo-instellingen. Als mogelijkheden daarvoor worden genoemd:

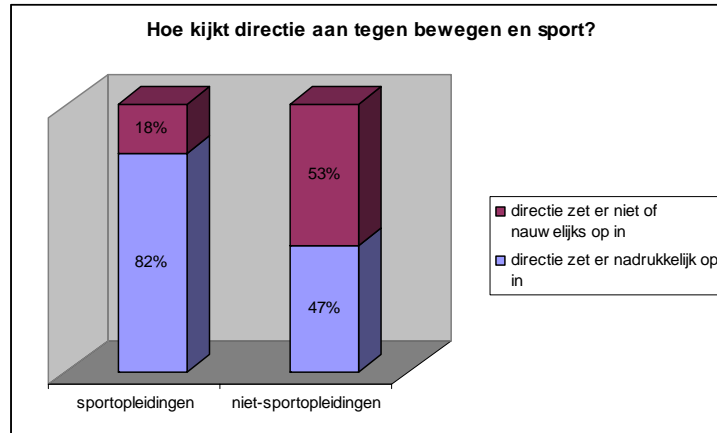
- Een beleidsbrief of notitie, waarin de uitgangspunten van het sport- en beweegbeleid uiteengezet zijn.
- Bewegen en sport opnemen als (vrije ruimte dan wel beroepsgerelateerd) onderdeel van het Onderwijs Examen Reglement (OER).

Dit voorkomt dat een sportactief beleid op losse schroeven komt te staan als in het CvB nieuwe leden instromen, die minder sportminded dan hun voorgangers zijn. Want dát persoonlijke ervaringen en motieven een rol spelen in de keuze van een College van Bestuur om al dan niet in te zetten op bewegen en sport is evident: *"Zelf heb ik de gymlessen vroeger heel negatief ervaren. Toen heb ik mij voorgenomen dat ik later nooit meer tegen mijn zin zou sporten"* (CvB-voorzitter mbo-instelling).

2.3 Hoe kijken de directies aan tegen bewegen en sport?

De directies van de specifieke sportopleidingen zetten uiteraard nadrukkelijk in op bewegen en sport: zie grafiek 2. De 18% die dat niet doen bestaan uit directies van opleidingsclusters als Recreatie, Elektrotechniek en Autotechniek. Dit zijn opleidingsclusters die tot de groep 'sportopleidingen' zijn gerekend, omdat bewegen en sport hier expliciet in de eindtermen zit.

Grafiek 2

Ten aanzien van de niet-sportopleidingen is het beeld genuanceerder. Slechts iets minder dan de helft van deze directies zet, volgens de respondenten, expliciet in op bewegen en sport. Hier valt dus nog veel te winnen. Verschillende respondenten geven daarbij aan dat directies vanuit twee kanten moeten worden bestookt: het sport(management)team moet hen enthousiasmeren voor en overtuigen van het belang van bewegen en sport, terwijl het CvB hen hiervoor de faciliteiten moet aanreiken.

Vooraf het eerste punt – een sport(management)team dat als kartrekker richting directies van opleidingsclusters fungeert – is in praktijk vaak lastig realiseerbaar: "Je moet er eigenlijk bovenop zitten om mensen enthousiast te maken en mee te krijgen. Binnen onze eigen locatie lukt dat ons wel, maar op andere locaties waar wij niet vaak komen is dat lastig" (sportdocent mbo-instelling).

Andere genoemde belemmeringen, die spelen op directieniveau:

- Wanneer bewegen en sport verplicht wordt aangeboden gaat dat ten koste van de andere vakken; tenzij het lesrooster wordt opgerekt, maar dat is vaak lastig realiseerbaar.
- De kosten voor bewegen en sport zijn, naar overtuiging van directieleden, hoog (zie verder).
- Accommodatieprobleem in geval van groeiende onderwijsinstelling met sportieve ambities.

"Zowel de financiering als de beschikbare tijd voor de opleidingen bieden geen ruimte om als school iets aan bewegen en sport te doen. Bovendien is de bestaande infrastructuur (docenten en sportlokalen/-velden) in de periode na 1998 ter ziele gegaan" (respondent digitale enquête).

Kosten

ROC Aventus, een sportactieve mbo-instelling, investeert naar eigen zeggen in totaal 750.000 Eur op jaarbasis (incl. kosten voor exploitatie en kader) in 'Sport op maat'; een uitgebreid beweeg- en sportprogramma voor alle eerste jaars BOL-studenten. "Bewegingsonderwijs in het mbo is alleen mogelijk wanneer hiervoor binnen de lumpsum-vergoeding ruimte wordt gemaakt" (respondent digitale enquête).

Het levert echter ook veel op, zo geven de sportactieve instellingen aan. Deze meerwaarde valt niet altijd goed in geld uit te drukken. ROC Flevoland, een instelling in groei, kiest er bewust voor fors te investeren in bewegen en sport. Dat ondanks het feit dat de instelling als gevolg van de bekostigingssystematiek⁹ in financieel zwaar weer zit. De financiële inzet wordt hier gelegitimeerd door:

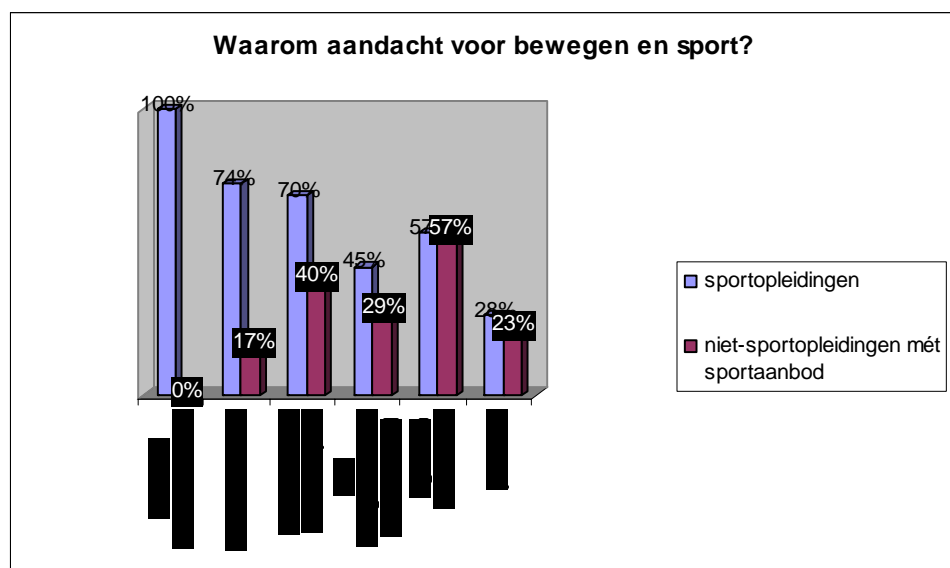
- Een school waar wat leuks te doen is kweekt veel goodwill bij en geeft enorme stimulans en uitstraling naar (potentiële) studenten en naar buiten.
- Het is ook een manier om studenten binnen te halen: "Je kunt je geld ook in je zak houden, maar dan sta je straks voor een lege klas..." (sportdocent mbo-instelling).
- Doordat projecten en faciliteiten, zoals een fitnesscentrum, grotendeels op studenten draaien, kunnen de kosten in de hand worden gehouden; bovendien kan de accommodatie ook aan externen worden verhuurd.

2.4 Redenen voor een beweeg- en sportaanbod

"Een mens bestaat uit hoofd, hand, hart en ziel. Ik vind dat een onderwijsinstelling met deze vier aspecten rekening dient te houden. Bewegen speelt daarin een belangrijke rol" (sportdocent mbo-instelling).

Opleidingen of opleidingsclusters mét een beweeg- en sportaanbod vroegen we vanuit welke reden(en) zij aandacht besteden aan bewegen en sport. Zoals verwacht verschillen de antwoorden van de sport- en niet-sportopleidingen ook op dit punt van elkaar: zie grafiek 3.

Grafiek 3

Noot 9 De hoogte van de subsidie is gebaseerd op het aantal studenten van 2 jaar eerder.

Zoals al eerder aangegeven is het kenmerkende verschil dat bewegen en sport onderdeel vormt van het kwalificatieprofiel van de sportopleidingen en hier dus verplicht is en dit niet geval is voor de niet-sportopleidingen. In het verlengde daarvan vormt bewegen en sport onderdeel van het beroep waarvoor wordt opgeleid in het gros van de sportopleidingen (74%).

Wat vooral opvalt is dat respondenten van sportopleidingen over de hele linie meer redenen zien om aandacht te besteden aan bewegen en sport dan respondenten van niet-sportopleidingen. Kennelijk zijn betrokkenen van sportopleidingen meer overtuigd van de meerwaarde van bewegen en sport dan hun collega's van andere opleidingen. Alleen op het item 'bewegen en sport als onderdeel van algemeen burgerschap (deelname sportcultuur, levenslang bewegen)' scoren beide type respondenten gelijk: 57%. Daarmee is dit item de belangrijkste reden voor niet-sportopleidingen om aandacht te besteden aan bewegen en sport.

Dat bewegen en sport een goed middel is om teamwork, leiderschap, verantwoordelijkheid, respect en dergelijke te trainen wordt ook tamelijk breed onderschreven: 70% van de respondenten van de sportopleidingen noemt dit item en 40% van de respondenten van de niet-sportopleidingen. Daar staan echter ook mensen tegenover die aangeven dat "*de transferwaarde van sport met betrekking tot samenwerking, leidinggeven en dergelijke naar het beroepenveld zeer gering is*" (respondent digitale enquête). Minder vaak genoemd is het aspect dat bewegen en sport de direct werkgerelateerde belastbaarheid verhoogt en het werkgerelateerde gezondheidsproblemen kan voorkomen (45 respectievelijk 29%). Met name binnen de niet-sportopleidingen is het kennelijk onvoldoende bekend dat werknemers die voldoende bewegen en sporten minder ziekteverzuim vertonen en sneller herstellen bij ziekte.

Dat bewegen en sport een manier is om de instelling of opleiding te profileren vormt voor circa een kwart van de opleidingen/opleidingsclusters een aanleiding om er aandacht aan te besteden. Daaronder ook de geïnterviewde sportactieve mbo-instellingen. Zonder uitzondering benoemen zij bewegen en sport als profielkenmerk van hun instelling en profileren zij zich ermee.

"Sport is een uitlaatklep voor jongeren die in de klassensituatie vastlopen. De sociale omgang met andere deelnemers kan via sportlessen versoepeld worden" (respondent digitale enquête).

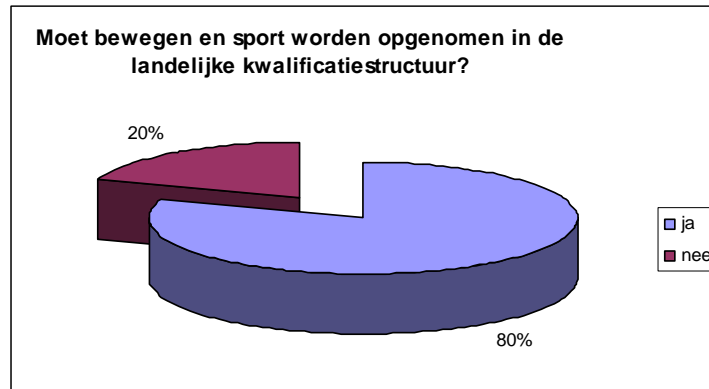
2.5 Bewegen en sport terug in de landelijke kwalificatiestructuur?

Sinds ruim tien jaar is bewegingsonderwijs geen vast onderdeel meer van het lesrooster binnen het mbo. Deze situatie is ontstaan als gevolg van de wetswijziging van het beroepsonderwijs circa tien jaar geleden. Sindsdien bepalen de kenniscentra (het werkveld) – in overleg met de sociale partners en de onderwijsinstellingen – wat mbo-leerlingen moeten leren ter voorbereiding op hun beroep. Bewegen en sport is daarbij uit beeld geraakt. Volgens een grote meerderheid van de geënquêteerden (80%: zie grafiek 4), als ook volgens betrokkenen uit het onderwijs en werkveld is dit laatste een merkwaardige en ronduit zorgwekkende ontwikkeling. Gesproken wordt zelfs van "*een wonderlijke weeffout*". Als belangrijkste argumenten worden genoemd:

- onderwijs moet voorbereiden op algemeen burgerschap en daar hoort bewegen en sport ook bij (deelname sportcultuur, levenslang bewegen);
- voor ieder beroep zijn gezonde werknemers nodig met een gezonde geest in een gezond lichaam;
- eenheid binnen het onderwijs: "*Hoe valt het uit te leggen dat 16- en 17-jarige havo- en vwo-leerlingen wel lichamelijke opvoeding krijgen, en veel van hun leeftijdsgenoten in het mbo niet?*" (respondent digitale enquête).

Grafiek 4

Een vijfde van de betrokkenen is echter een andere mening toegedaan. Zij zijn niet overtuigd van de meerwaarde of vinden het geen taak van het mbo:

- *"Ik vind dat er vooral in het basis- en voortgezet onderwijs op bewegen en sport moet worden ingezet. Ik kan het aan werkgevers in het veld niet verkopen dat er schaarse middelen worden ingezet voor sport. Voor werkgevers is het bijvoorbeeld belangrijker dat we deelnemers leren om te gaan met agressie en andere communicatieve vaardigheden bijbrengen"* (respondent digitale enquête).
- *"De meerwaarde van sport en bewegen voor het mbo wordt zwaar overschat. In de afgelopen jaren was de actieve deelname binnen verplicht sportonderwijs erg laag. Ik ben van mening dat jongvolwassenen zelf hun keuzes moeten maken voor sport. Sport hoort thuis in de vrije tijd"* (respondent digitale enquête).

Mening van CvB's

Geen van de geïnterviewde College van Besturen is principieel tegen een terugkeer van verplicht bewegingsonderwijs in het mbo. Een opmerkelijke constatering, omdat het in feite niet past bij de ontwikkeling van toenemende autonomie binnen het onderwijsveld in het algemeen en het mbo-veld in het bijzonder. De bestuurders benadrukken echter wel dat voor een dergelijke stap een financiële injectie vanuit de overheid noodzakelijk is. De volgende citaten van drie CvB-leden spreken voor zich:

- *"Het wordt nu veel te makkelijk bij de instellingen neergelegd. Er worden geen middelen aan gekoppeld. Als BV Nederland de keuze maakt dat veel meer moet worden ingezet op gezondheidsbevordering, wat overigens breder is dan sport, en dat het onderwijs daar een rol in moet spelen: prima, maar dat is een hele andere benadering. Nu wordt het over het muurtje gegoid."*
- *"Om bewegen en sport in het mbo op een hoger plan te tillen moet het een verplichtend karakter krijgen vanuit de overheid, met bijbehorende middelen. Het moet niet mogelijk zijn dat het door omstandigheden uit beeld raakt. Omstandigheden kunnen zijn dat er financiële problemen ontstaan of dat er een ander CvB komt met andere prioriteiten."*
- *"Als het ministerie nu zou besluiten om bewegen en sport weer in de kwalificatiestructuur op te nemen kunnen ze dat alleen doen als er geld bij komt: boter bij de vis. Ik ben het zat dat het ministerie met eisen komt zonder de middelen die daarbij horen. Dat mag je ook zo opschrijven, met mijn naam erbij."*

Sport- en Bewegingsonderwijs (SBO) binnen ROC Flevoland

Het ROC Flevoland wil een brug slaan tussen de student, zijn of haar beroep of vervolgopleiding en de samenleving. Zij leidt studenten op tot ondernemende en vitale mensen. In het beleid van ROC Flevoland is sport een van de drie speerpunten. Concreet heeft dit ertoe geleid dat Sport- en Bewegingsonderwijs (SBO) in alle opleidingen een verplicht onderdeel is en dat SBO wordt gehanteerd om de competenties van de studenten aan te scherpen. Dit wordt in de opleidings-OER vastgelegd. Om een diploma te halen moeten studenten SBO met een voldoende afronden. Daarvoor moeten zij aan de volgende eisen voldoen:

- De studenten volgen gedurende de hun opleiding verplichte onderdelen (vast aanbod) en vrije onderdelen (sportclinics). Aan elk onderdeel is een bepaald aantal uren gekoppeld.
- 1 sportpunt staat voor 10 uur. De hoeveelheid punten die een student moet halen hangt af van het OER van de betreffende opleiding.
- Bij een tweejarige opleiding moeten er 6 sportpunten behaald worden: 3 punten in het verplichte aanbod en 3 punten in het vrije aanbod (sportclinics, reizen, toernooien).
- Bij een driejarige opleiding moeten er 8 sportpunten behaald worden. 3 in het verplichte en 5 in het vrije aanbod.
- Een sportclinic bestaat uit 4 bijeenkomsten van 90 minuten.
- Het verplichte aanbod is opleidingsgebonden (veelal "klas"gebonden) en het vrije aanbod is op inschrijving.
- Bij elke onderdeel krijgt de student een beoordeling. Om een sportpunt te behalen moet het gemiddelde van de onderdelen voldoende (= 5,5 of hoger) zijn. Bij een onvoldoende zal een onderdeel in zijn geheel herkanst moeten worden.
- Om een gewenst diploma te behalen moeten de sportpunten van Sport- en Bewegingsonderwijs behaald zijn.

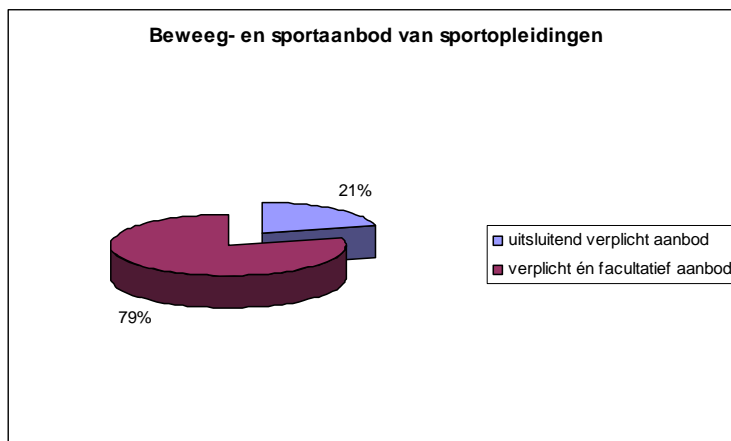
3 Bewegen en sport in de sportopleidingen

In dit hoofdstuk staan we stil bij de plek van en aandacht voor bewegen en sport in opleidingen, waar bewegen en sport expliciet onderdeel uitmaakt van het kwalificatieprofiel van desbetreffende opleiding. Het gaat hierbij uiteraard vooral om de S&B-opleidingen (CIOS).¹⁰ Daarnaast is er nog een beperkt aantal andere opleidingen, waar sport direct beroepsgelateerd is en expliciet in de eindtermen is opgenomen. Dat geldt voor sectoren en opleidingsclusters als Orde en Veiligheid, Recreatie, Elektrotechniek en Autotechniek. In totaal hebben 48 sportopleidingen van 27 verschillende mbo-instellingen in het kwantitatieve onderzoek¹¹ geparticipeerd. Zie bijlage 1 voor het overzicht van deze instellingen en opleidingen. De cijfers en grafieken in dit hoofdstuk komen voort uit dit kwantitatieve onderzoek. De kwalitatieve gegevens zijn verkregen door een combinatie van de interviews met sportdocenten (n=9) en de open vragen uit de digitale enquête (n=47).

Overzicht beweeg- en sportaanbod van sportopleidingen

Het gros van de sportopleidingen, 79 procent, biedt studenten zowel een verplicht als facultatief sportaanbod aan: zie grafiek 5. Alle S&B-opleidingen vallen in deze categorie.

Grafiek 5

Hierna gaan we nader in op het beweeg- en sportaanbod voor studenten van de sportopleidingen. Daarbij maken we waar relevant onderscheid tussen het verplichte en het facultatieve aanbod.

Noot 10 In 2004 waren er 28 mbo-instellingen die een specifieke S&B-opleiding aanboden, meestal op verschillende niveaus. In totaal bereikten zij ruim 10.000 studenten. Vrijwel uitsluitend ging het daarbij om studenten die de voltijds beroepsopleidende leerweg volgden (9.987 studenten). Studenten die een S&B-opleiding in deeltijd volgen of via een beroepsbegeleidende leerweg (BBL) zijn sterk in de minderheid: 376 respectievelijk 16.

Noot 11 Het kwantitatieve onderzoek bestaat hier uit de digitale enquête (n=47 voor wat betreft de sportopleidingen) en de interviews met non-responsgroep (n=5). Doordat in enkele gevallen twee respondenten zich over dezelfde opleiding hebben uitgelaten bestaat de totale onderzoeksgroep niet uit 52 (47+5), maar uit 48 opleidingsclusters.

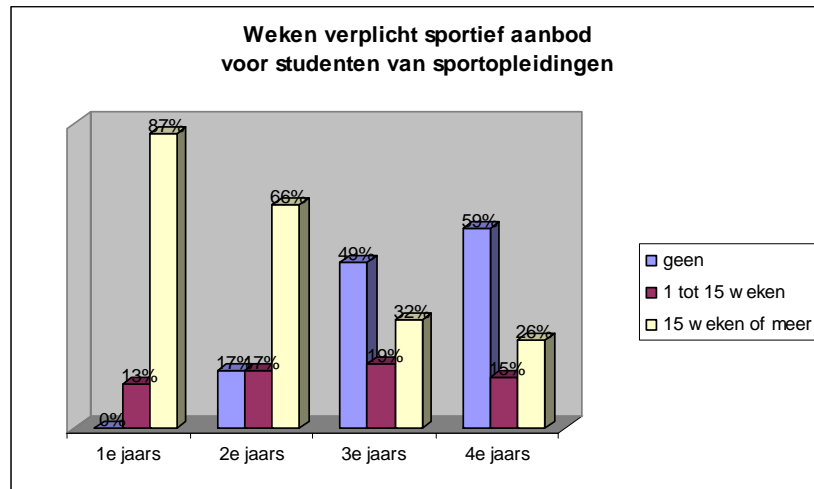
Achtereenvolgens staan we stil bij de volgende vragen:

- Hoe ziet het verplichte sportief aanbod eruit? (paragraaf 3.1)
- Waaruit bestaat het facultatieve sportieve aanbod? (paragraaf 3.2)
- Welk kader is erbij betrokken? (paragraaf 3.3)
- Met welke partijen wordt samengewerkt? (paragraaf 3.4)
- Van welke accommodaties wordt gebruik gemaakt? (paragraaf 3.5)

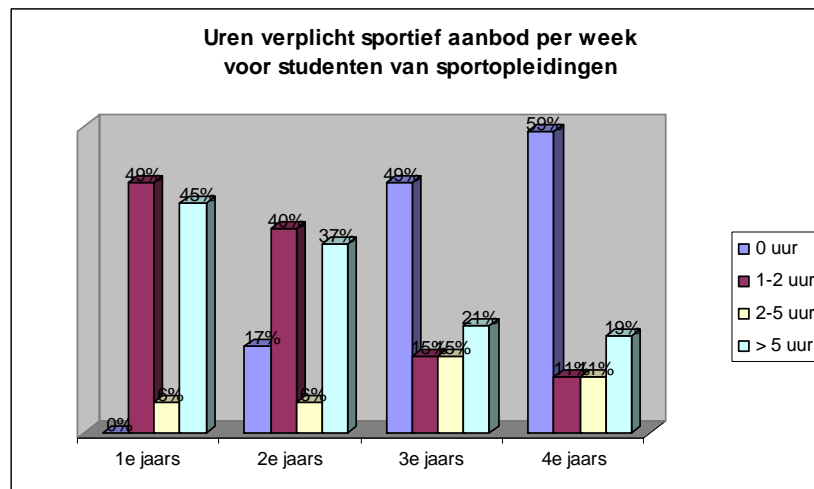
3.1 Het verplichte sportieve aanbod in beeld

De volgende twee grafieken laten het aantal weken per jaar (grafiek 6) respectievelijk het aantal uren per week (grafiek 7) zien, dat er voor studenten van de sportopleidingen een verplicht sportief aanbod is.

Grafiek 6

Grafiek 7

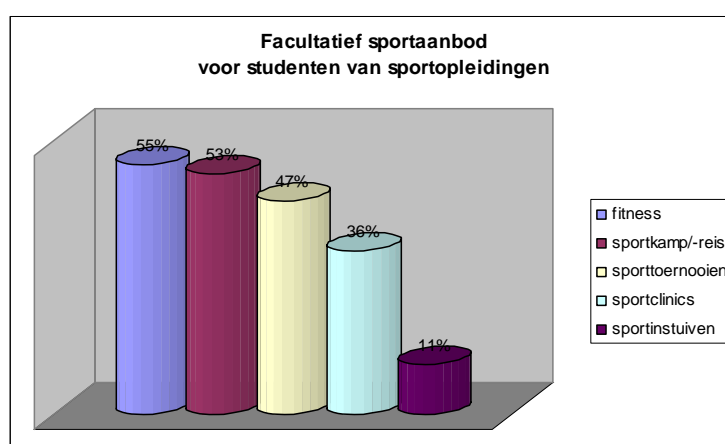
Wat opvalt is dat het verplichte sportief aanbod sterk afneemt per leerjaar. Eerstejaars studenten hebben in 87 procent van de sportopleidingen jaarlijks 15 weken of meer verplicht bewegen en sport op het programma staan. Het gaat in de meeste gevallen dan om 1 of 2 uur dan wel om meer dan 5 uur. Van de vierdejaars studenten van sportopleidingen is er voor nog maar 26 procent 15 weken per jaar of meer een sportief aanbod. Met name vanaf klas 3 neemt het aanbod drastisch af.

De verklaring is gelegen in het feit dat de categorie *sportopleidingen* in feite uit twee groepen bestaat: de S&B opleidingen enerzijds en de niet sportspecifieke opleidingen waarvoor bewegen en sport wél in de eindtermen is opgenomen anderzijds. De afname van het jaarlijks aantal weken en wekelijks aantal uren bewegen en sport per leerjaar geldt voornamelijk voor deze laatste groep. Studenten van S&B-opleidingen hebben, zoals verwacht mocht worden, meer dan 5 uur bewegen en sport per week gedurende hun gehele opleiding.

3.2 Het facultatieve sportieve aanbod in beeld

79 Procent van de sportopleidingen beschikt over een facultatief sportaanbod. Grafiek 8 maakt duidelijk welke facultatieve sportactiviteiten zij aanbieden.

Grafiek 8

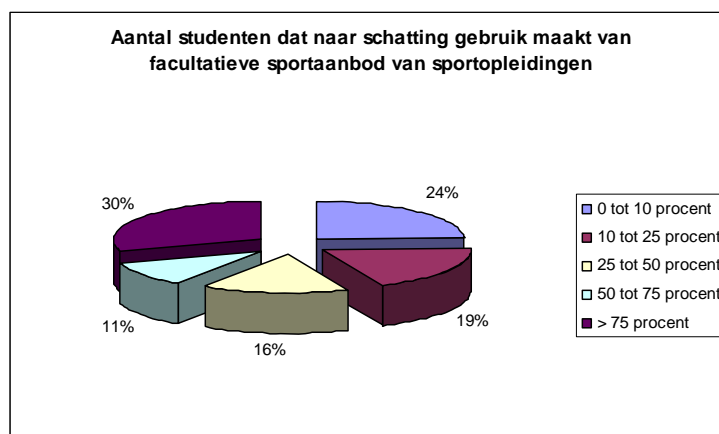

Ongeveer de helft van alle sportopleidingen bieden hun studenten mogelijkheden aan om te fitnessen, om deel te nemen aan sporttoernooien en om mee te gaan op een sportkamp of -reis. Sportclinics worden door ruim eenderde van de sportopleidingen georganiseerd.

Deelname aan facultatief sportief aanbod

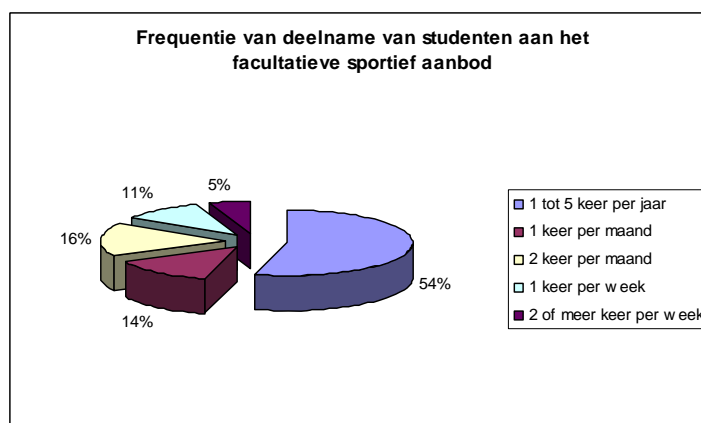
Hét kenmerk van een facultatief aanbod is dat studenten er niet aan mee hoeven te doen; het is niet verplicht. Het gros van de studenten, ook van sportopleidingen, kiest er dan liever voor om naar huis te gaan: van de respondenten van sportopleidingen met een facultatief sportief aanbod vermoedt meer dan de helft (54%) dat nog geen kwart van de studenten er gebruik van maakt. Nog geen derde (30%) schat in dat meer dan de helft van de studenten wel eens meedoet. Zie grafiek 9.

Grafiek 9

Ook de frequentie van deelname is relatief laag: zie grafiek 10. Ruim de helft van de studenten maakt naar schatting incidenteel (1 tot 5 keer per jaar) gebruik van de geboden faciliteiten. Eenderde van de studenten doet met enige regelmaat – dat wil zeggen minimaal 2 keer per maand – mee aan facultatieve activiteiten.

Grafiek 10

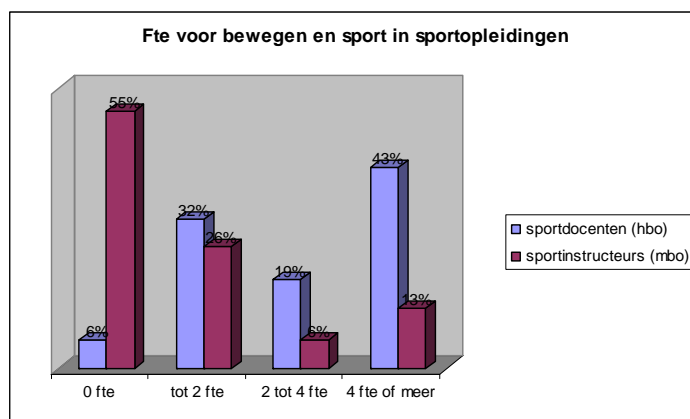

3.3 Het kader voor bewegen en sport

"Binnen de opleiding S&B hebben we in totaal 8 fte docenten en 2 instructeurs" (respondent digitale enquête).

Het sportief aanbod voor studenten van sportopleidingen wordt merendeels verzorgd door sportdocenten op hbo-niveau. Soms worden zij bijgestaan door sportinstructeurs. Een kleine minderheid van de sportopleidingen (45%) heeft een of meer sportinstructeurs in dienst. Zie grafiek 11.

Grafiek 11

Jeugdparticipatie

Studenten van de sportopleidingen spelen ook zelf vaak een rol bij de voorbereiding, organisatie en uitvoering van het sportief aanbod. 60 Procent van sportopleidingen geeft aan de studenten erbij te betrekken.

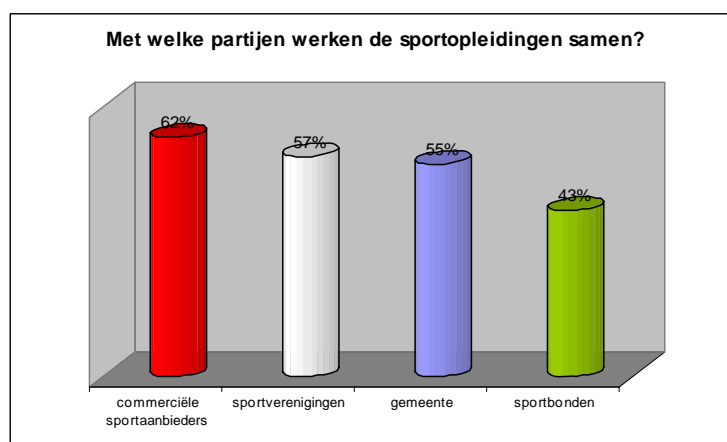
Bovendien worden S&B-studenten regelmatig ingezet voor stages en leerwerkplekken. Zo maken S&B-studenten van het Drenthe College in Emmen deel uit van de wijkgerichte BOS-teams, die activiteiten organiseren voor de jeugd in de wijk. Tevens verzorgen zij een deel van de LO-lessen op basisscholen.

3.4 Samenwerking op het gebied van school en sport

"Door de nauwe samenwerking met de gemeente kan gebruik gemaakt worden van nagenoeg alles wat we wensen: atletiekbaan, wielervedbaan, klimhal, danszaal, dojo, etcetera etcetera" (respondent digitale enquête).

Ruim driekwart van de sportopleidingen, 77 procent, werkt in het kader van sportieve activiteiten wel eens samen met buitenschoolse partners. Het vaakst werken zij samen met commerciële sportaanbieders, maar ook wel met sportverenigingen en de gemeente. Zie grafiek 12.

Grafiek 12

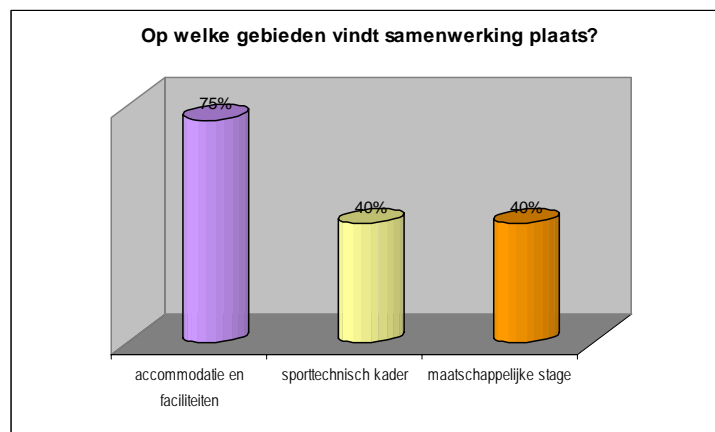
Sportkaderopleiding

43 Procent van de sportopleidingen doet wel eens iets samen met een sportbond. Veelal gaat het dan om een sportkaderopleiding, die studenten vanuit hun school bij een sportbond of andere partij, zoals een sportraad, mogen volgen. Het gaat dan bijvoorbeeld om een RSLA-, scheidsrechters- of jeugdtrainersopleiding. 45 Procent van de sportopleidingen biedt studenten die mogelijkheid.

Samenwerkingsgebieden

Het vaakst bestaat de samenwerking eruit dat de sportopleidingen gebruikmaken van de accommodatie en faciliteiten van sportaanbieders. De sportopleiding kan dan op daluren terecht in de accommodaties. Een samenwerkingsvorm die ook past bij de ontwikkeling om bewegingsonderwijs zoveel mogelijk binnen een echte sportcontext te laten plaatsvinden. Daarnaast werkt een groot aantal sportopleidingen ook samen op het gebied van inzet sporttechnisch kader en maatschappelijke stage. In een maatschappelijke stage doen studenten – voor studiepunten – ervaring op binnen een maatschappelijke organisatie, in dit geval in de sport. Het behoeft geen toelichting dat sportverenigingen, sportbuurtwerk en andere sportorganisaties de inzet van studenten van sportopleidingen vaak goed kunnen gebruiken.

Grafiek 13

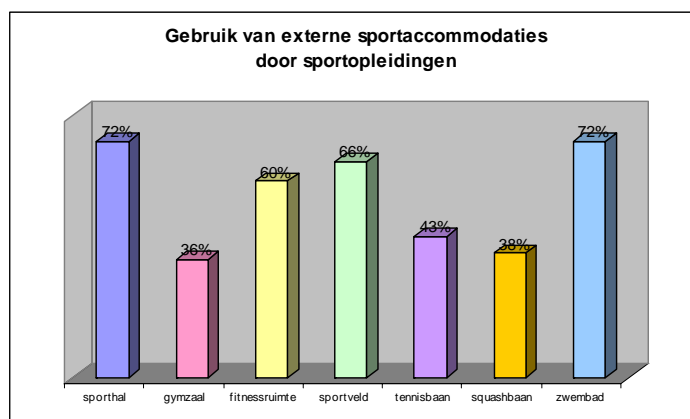
3.5 Accommodaties en voorzieningen

"Met name hebben wij problemen met het vinden van adequate accommodaties: velden, gymzalen, hallen, zwembaden. De beschikbaarheid van accommodaties komt niet altijd overeen met wat wij nodig hebben" (respondent digitale enquête).

Verschillende betrokkenen geven aan dat sporten en bewegen in een sporteigen context steeds meer het uitgangspunt wordt: *"Sporten op échte sportlocaties in plaats van in de gymzaal."* Dat impliceert dat meer en meer gebruik wordt gemaakt van externe sportvoorzieningen; dat wil zeggen sportvoorzieningen die niet in eigendom zijn van de mbo-instelling zelf. De enquête bevestigt dat veel sportopleidingen diverse externe sportaccommodaties benutten. Zij maken vooral gebruik van sporthallen (72% van de sportopleidingen), zwembaden (eveneens 72%), sportvelden (66%) en fitnesscentra (60%): zie grafiek 14. Doorgaans blijft het gebruik ook niet beperkt tot de huur van af en toe eens een uurtje; met uitzondering van tennis- en squashbanen worden de accommodaties veelal voor meer dan 5 uur per week afgehuurd.

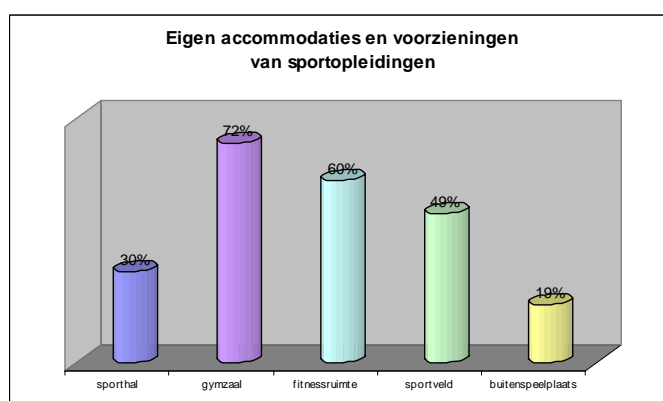
Grafiek 14

Eigen accommodaties

Daarnaast kan het gros van de sportopleidingen ook nog altijd gebruik maken van eigen voorzieningen. Bijna driekwart heeft een of meer eigen gymzalen ter beschikking. Een eigen fitnessruimte is bij zes op de tien sportopleidingen aanwezig. Sportopleidingen met eigen sportvelden en sporthallen komen beduidend minder vaak voor: 40 resp. 30 procent. Hiervoor wijken de meeste sportopleidingen uit naar gemeentelijke voorzieningen. Zie grafiek 15.

Grafiek 15

4 Bewegen en sport in de *niet*-sportopleidingen

"Vanuit de visie van het CvB is anderhalf jaar geleden het Sport Expertise Centrum opgericht. Dit is de verzamelde groep sportdocenten binnen het Deltion College die als een soort bedrijf binnen het ROC bewegen en sport 'verkoopt' aan opleidingen, teams en de commerciële markt. In 40 van de 65 teams gebeurt nu iets met bewegen en sport. Het gaat dan om een divers, op de beroepsaspecten afgestemd bewegingsaanbod, gericht op gezondheid, weerbaarheid, samenwerken leiding geven en sportoriëntatie. Naast het beroepsgebonden bewegen wordt er medio november 2006 gestart met het Sportkeuzeprogramma. Hierin starten 600 BOL eerstejaars met een verplicht bewegingsaanbod van 40 workshops van 6 klokuren, waarvan ze er minimaal 5 moeten volgen" (sportdocent mbo-instelling).

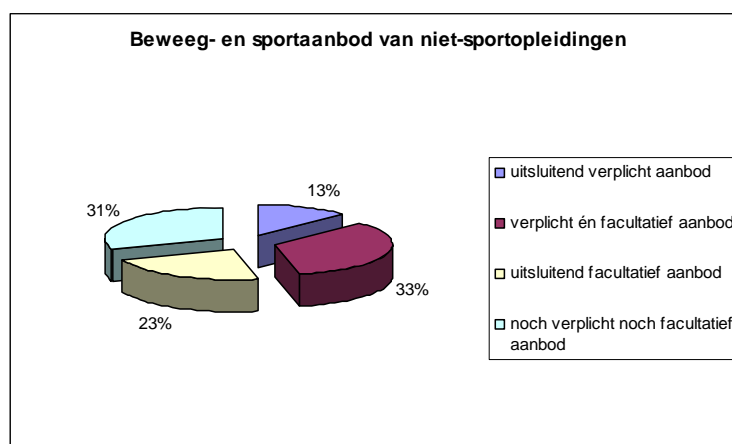
Binnen de specifieke sportopleidingen is er vanzelfsprekend veel aandacht voor bewegen en sport. Deze opleidingen zijn per definitie sportgeoriënteerd. Hoe anders is dit voor de *niet*-sportopleidingen; de opleidingen dus die vrij zijn om zelf te bepalen of en zo ja hoeveel aandacht zij inruimen voor bewegen en sport. Denk aan opleidingen op het gebied van Administratie, Economie, Handel, ICT, Techniek, Toerisme, Verzorging, Gezondheidszorg, Dienstverlening, Welzijn en Vervoer en Logistiek. In dit hoofdstuk gaan we in op de plek van bewegen en sport in dergelijke opleidingen.

In totaal hebben 62 opleidingsclusters¹², verdeeld over 45 mbo-instellingen, in het kwantitatieve onderzoek¹³ naar niet-sportopleidingen geparticipeerd. Zie bijlage 2 voor het overzicht van deze instellingen en opleidingen. De cijfers en grafieken in dit hoofdstuk komen voort uit dit kwantitatieve onderzoek. De kwalitatieve gegevens zijn verkregen door een combinatie van de interviews met sportdocenten (n=9) en de open vragen uit de digitale enquête (n=49).

Overzicht beweeg- en sportaanbod van niet-sportopleidingen

De niet-sportopleidingen laten zich verdelen in vier groepen: zie grafiek 16.

Grafiek 16

Noot 12 Circa de helft van deze 45 instellingen hebben de vragenlijst ingevuld voor al hun niet-sportopleidingen, aangezien de verschillen in beweeg- en sportaanbod tussen de diverse opleidingsclusters nihil of minimaal is.

Noot 13 Het kwantitatieve onderzoek bestaat hier uit de digitale enquête (n=49 voor wat betreft de niet-sportopleidingen) en de interviews met de non-responsgroep (n=15). Doordat in enkele gevallen twee respondenten zich over dezelfde opleiding hebben uitgelaten bestaat de totale onderzoeksgroep niet uit 64 (49+15), maar uit 62 opleidingsclusters.

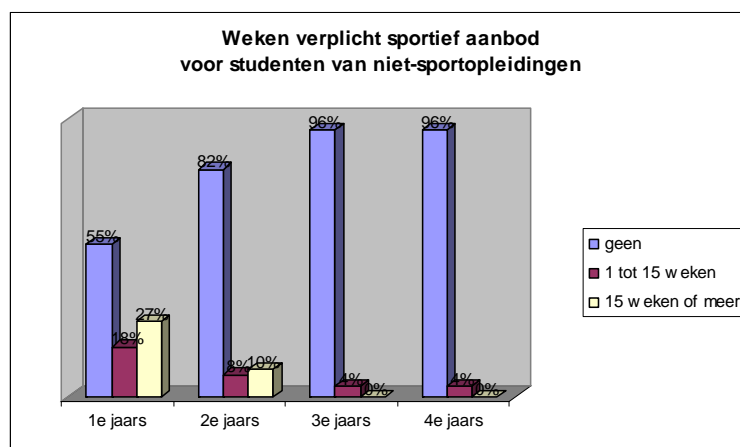
Wat opvalt is dat nog altijd 46% van de opleidingen en instellingen hun studenten in niet-sportopleidingen een verplicht sportaanbod bieden. Iets minder dan een kwart biedt studenten de mogelijkheid om uitsluitend facultatief te sporten op school. Tenslotte zijn er voor circa eenderde van de studenten van niet-sportopleidingen helemaal geen mogelijkheden om te sporten. Deze cijfers krijgen echter pas inhoud als duidelijk wordt voor welke studieja- ren dit aanbod geldt en wat de omvang en intensiteit ervan is. Die gegevens presenteren we in paragraaf 4.1 (verplicht sportief aanbod) en 4.2 (facultatieve aanbod). Het sportief aanbod voor specifieke groepen, zoals topsporters en minder validen, komt aan bod in paragraaf 4.3. Vervolgens staan we weer stil bij de aspecten kader (4.4), samenwerking (4.5) en accommodaties (4.6).

4.1 Het verplichte sportieve aanbod in beeld

"Onze werkmaatschappij heeft sport en bewegen verplicht gesteld in het onderwijsaanbod aan de BOL-opleidingen. In het eerste leerjaar twee lessen in de week gedurende het hele jaar. In leerjaar 2 twee lessen gedurende een half jaar" (respondent digitale enquête).

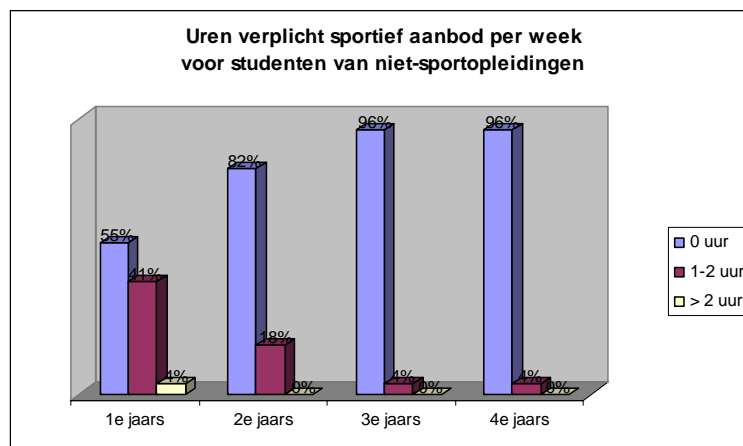
De volgende twee grafieken geven inzicht in de omvang en intensiteit van het verplichte sportieve aanbod¹⁴ voor studenten van de niet-sportopleidingen. Grafiek 18 laat zien hoeveel uren per week zij op school bewegen en sporten, grafiek 17 geeft weer gedurende hoeveel weken per jaar.

Grafiek 17

Noot 14 Het verplichte sportieve aanbod kan op verschillende manieren worden ingevuld. Het kan gaan om lessen lichamelijke opvoeding, zoals die ook worden gegeven binnen het voortgezet onderwijs. Maar ook zijn er voorbeelden bekend van beroepsopleidingen, waarin de studenten (van een of enkele studiejaars) verplicht een keuze moeten maken uit een sportoriëntatieprogramma. Zie ook de voorbeeldbeschrijving aan het eind van deze paragraaf.

Grafiek 18

De volgende conclusies kunnen worden getrokken:

- 1 Voor meer dan de helft van de studenten van niet-sportopleidingen (55%) is er überhaupt geen verplicht sportief aanbod.
- 2 Als er al een verplicht sportief aanbod is, is dat er vrijwel uitsluitend voor de eerstejaars studenten (45%), heel soms ook voor de tweedejaars (18%) en zelden voor de derde- of vierdejaars studenten (4%).
- 3 Voor de derde en vierdejaars is er bovendien sprake van een incidenteel aanbod: het blijft beperkt tot af en toe eens een uurtje.
- 4 Voor tweede- en vooral eerstejaars studenten van opleidingen, die hun studenten een sportief aanbod bieden, is het aanbod vaak iets structureler van aard: in de meeste gevallen gaat het om wekelijks 1 of 2 uur gedurende 15 tot 35 weken per jaar.
- 5 mbo-instellingen, die al hun eerste- en/of tweedejaars studenten 2 of meer uur per week en/of meer dan 35 weken per jaar laten bewegen en sporten, zijn op de vingers van één hand te tellen.

'Sport op Maat' van ROC Nijmegen

Voor de leerlingen van ROC Nijmegen is Sport op Maat niet een vrijblijvende activiteit. In de loop van het schooljaar moeten zij voor sport minstens 70 'sportpunten' verzamelen. Deze punten hebben ze nodig om uiteindelijk hun diploma te halen. Voor hun inzet en aanwezigheid tijdens de oriënterende introductieperiode van acht weken krijgen leerlingen 25 sportpunten. De overige punten kunnen ze bijeenprokkelen met een zelf samen te stellen programma met *clinics* in uiteenlopende sporten, 47 in totaal. Maar leerlingen kunnen ook punten verdienen door mee te doen met plaatselijke hardloopevenementen als de Zevenheuvelenloop of de Batavieren-race. Sport op Maat organiseert bovendien survivalweekends en wintersportreizen die ook meetellen. En de leerlingen kunnen deelnemen aan officieel erkende cursussen, bijvoorbeeld die voor recreatie-sportleider A, junior-scheidsrechter veldvoetbal of pupillentrainer veldvoetbal.

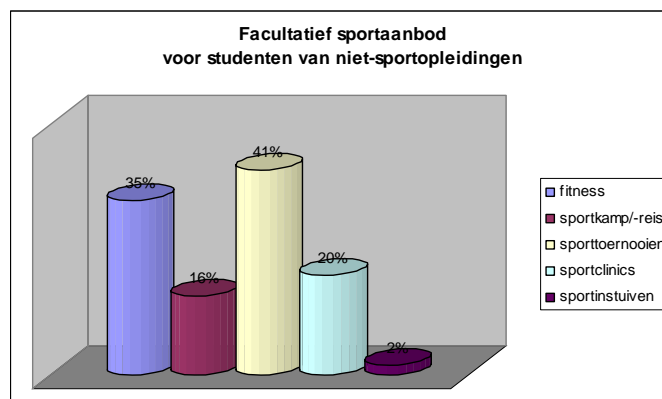
Achthonderd eerstejaars studenten van het ROC Nijmegen doen inmiddels mee aan Sport op Maat. Vorig jaar haalde 95 procent van de eerstejaars in één keer hun vereiste 70 punten. Het komende studiejaar (2004-2005) verwacht het ROC Nijmegen maar liefst zesduizend clinics te zullen uitvoeren. Het is de bedoeling dat alle eerstejaars van alle studierichtingen van ROC Nijmegen gaan meedoen. Dat zijn zo'n tweeduizend leerlingen. Er komen daarvoor zes sportdocenten bij, fulltime. Die uitbreiding geeft ook ruimte het programma verder te promoten. Dat is nodig, want het bewegingsonderwijs staat nog altijd onder druk.

4.2 Het facultatieve sportieve aanbod in beeld

"Als leerlingen niet hoeven mee te doen werk je in de hand dat degenen die al genoeg bewegen dit nog meer gaan doen. En degenen die het van nature niet doen, omdat ze niet van bewegen houden, blijven nu ook in de stoel zitten, met alle kwalijke gevolgen van dien. Daardoor ontstaat een onoverbrugbare kloof tussen mensen die het wel en niet leuk vinden om te bewegen" (respondent digitale enquête).

56 Procent van de niet-sportopleidingen heeft een facultatief sportief aanbod voor studenten. Ze bieden studenten het vaakst de mogelijkheid om deel te nemen aan schoolsporotoernooien (41%), gevolgd door fitness (35%) en sportclinics (20%). Sportkampen en –reizen worden binnen de niet-sportopleidingen nauwelijks georganiseerd (16%). Zie grafiek 19 voor het overzicht van type facultatieve activiteiten.

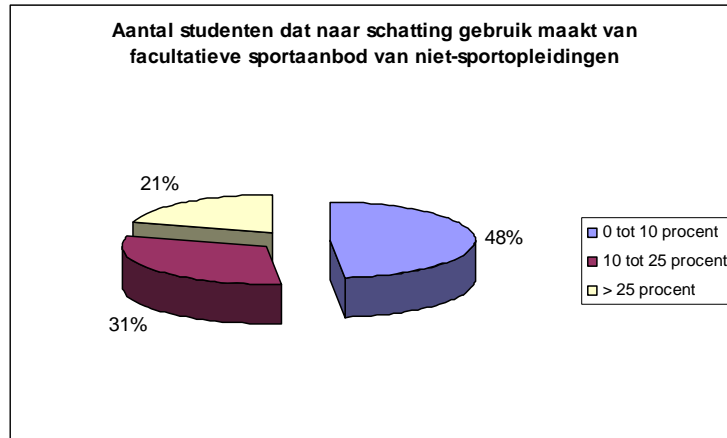
Grafiek 19

Deelname aan facultatief sportief aanbod

Deelname aan facultatieve activiteiten is niet verplicht. Volgens betrokkenen is het aantal studenten, dat gebruik maakt van het facultatieve aanbod, beperkt: ongeveer de helft van de respondenten van niet-sportopleidingen met een facultatief sportief aanbod schat in dat nog geen 10 procent van de studenten er gebruik van maakt: zie grafiek 20.

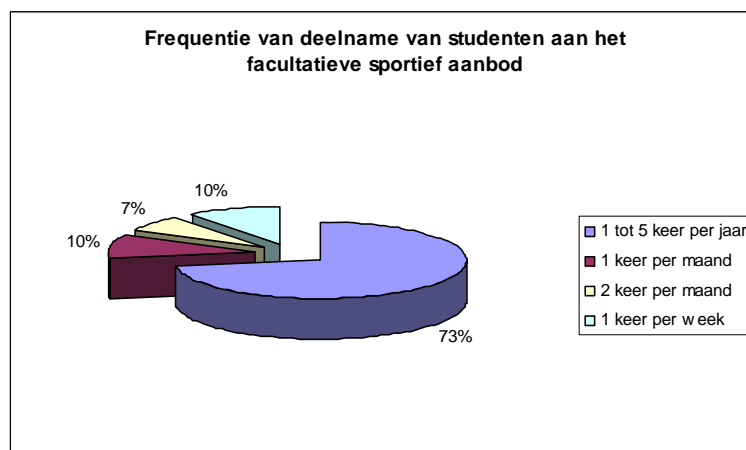
Grafiek 20

Betrokkenen geven aan dat vooral studenten, die toch al sporten, gebruik maken van het facultatieve sportief aanbod: "Ons fitnesscentrum is geopend van één tot zes en ook enkele avonden. Maar ik zie bijna alleen maar studenten die vanuit hun opleiding moeten sporten" (sportdocent mbo-instelling). Het gros van de studenten maakt andere keuzes. Voor sportdocenten kan dat ook reden zijn om niet heel veel energie te steken in de organisatie van facultatieve sport: "Ons CvB wilde een sportpas introduceren, waarmee onze studenten tegen gereduceerd tarief bij commerciële sportaanbieders in de omgeving terecht kunnen. Dat is uiteindelijk niet doorgegaan, omdat niemand hierin echt de kar wilde trekken. Wij als sportteam zagen het niet echt zitten, omdat het alleen maar iets is voor studenten die toch al sporten" (sportdocent mbo-instelling).

Kortom, slechts een kleine groep studenten wordt bereikt met het facultatieve sportieve aanbod. Daarnaast beperkt het gebruik voor bijna driekwart van deze deelnemers zich tot een of enkele keren per jaar, zo maakt grafiek 21 duidelijk.

Grafiek 21

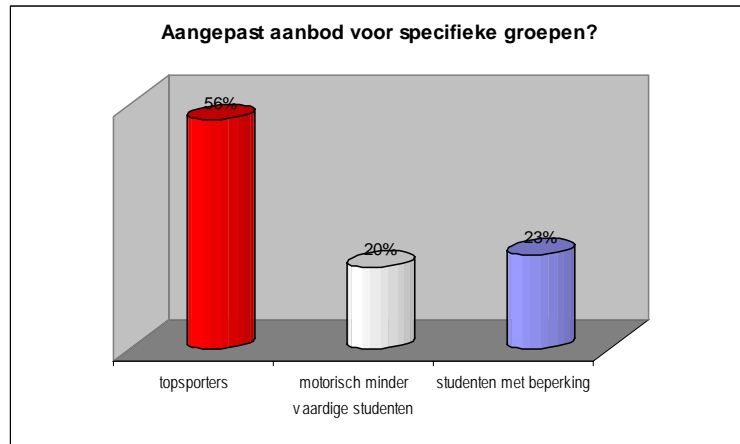

4.3 Sportief aanbod voor specifieke groepen

"Er is een topsportregeling en regeling voor aangepaste sporters. Tevens is er een gezondheidsmeting bij de start van de opleidingen" (respondent digitale enquête).

Naast het reguliere aanbod, bedoeld voor de grote groep studenten, heeft een aantal mbo-instellingen ook een specifiek aanbod voor specifieke groepen. Omdat op dit punt de verschillen tussen de sport- en niet-sportopleidingen minimaal zijn, zijn beide opleidingen hier samengenomen. Zie grafiek 22.

Grafiek 22

Meer dan de helft van alle opleidingen (56%) biedt (aankomende) topsporters een aangepast rooster. Een topsportcoördinator regelt bijvoorbeeld dat zij examens zo nodig op andere momenten kunnen maken en/of zij krijgen specifieke faciliteiten ter beschikking gesteld. Voor mbo-instellingen is dit een relatief kleine moeite, terwijl het goede publiciteit kan opleveren. Circa een op de vijf opleidingen houdt ook rekening met motorisch minder vaardige studenten en studenten met een lichamelijke beperking. Het gaat dan om extra aandacht en/of een aangepast sport- en beweegprogramma.

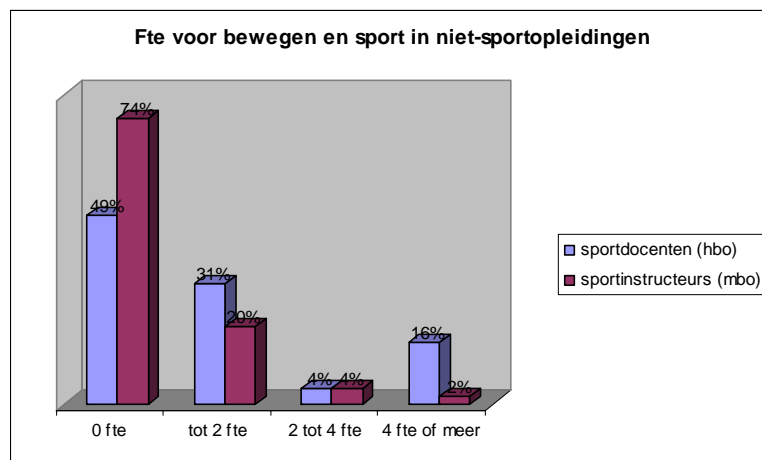
4.4 Het kader voor bewegen en sport

- *"Voor het gehele ROC zijn 23 fte in HBO opgeleide sportdocenten actief en 3 mbo'ers met een behaalde didactische bekwaamheid."*
- *"Bewegen en sport zijn op een gegeven moment uit het curriculum gewipt. Docenten bewegen en sport zijn nu belast met andere werkzaamheden."*
- *"Er wordt aan 2250 eerstejaars BOL-studenten bewegen en sport gegeven door 6,6 fte."*
- *"Ik wil graag samenwerken met de Krajicek Foundation omdat we een speelveldje in de buurt van de school hebben. Maar er worden geen taken door de directie ter beschikking gesteld aan zeer gemotiveerde docenten. Dus weer een 'helaas pindakaas' verhaal."*
(Allen: respondenten digitale enquête)

Als er een sportief aanbod is voor studenten van niet-sportopleidingen wordt dat merendeels verzorgd door sportdocenten op hbo-niveau. Ruim de helft van de niet-sportopleidingen kan een beroep doen op een sportdocent.

Meestal gaat het dan om 1 of 2 fte. En ruim een kwart van de niet-sportopleidingen beschikt over een sportinstructeur op mbo-niveau; ook dan gaat het vrijwel altijd om 1 of 2 fte. Zie grafiek 23.

Grafiek 23

Veranderende rol

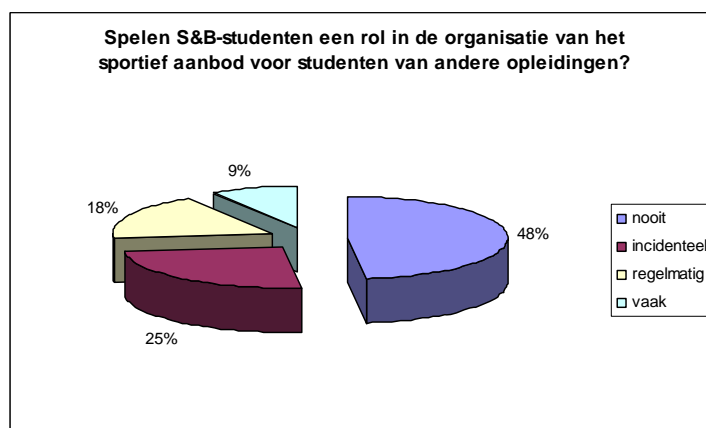
De rol van het sportkader binnen het mbo is aan verandering onderhevig. Niet langer "draaien ze alleen hun lesjes af, maar meer en meer zijn zij coördinator en organisator van het sportaanbod."

Dat het signaal wordt afgegeven dat steeds meer opleidingen gebruik gaan maken van sportkader op mbo-niveau is mogelijk deels hierop terug te voeren: "De neiging van de instelling is om meer sportinstructeurs aan te stellen, ook zonder onderwijsbevoegdheid" (respondent digitale enquête).

Jeugdparticipatie

Ruim eenderde van de niet-sportopleidingen (35%) geeft studenten zelf ook een rol in de voorbereiding, organisatie en uitvoering van het sportief aanbod. Daarnaast maakt ruim de helft van de niet-sportopleidingen voor de organisatie van het sportief aanbod wel eens gebruik van de diensten van S&B-studenten: zie grafiek 24.

Grafiek 24

- "Bij de sportdagen worden studenten van Sport en Bewegen ingeschakeld."
- "De sportinstructeurs die wij inzetten zijn studenten van een CIOS-

opleiding."

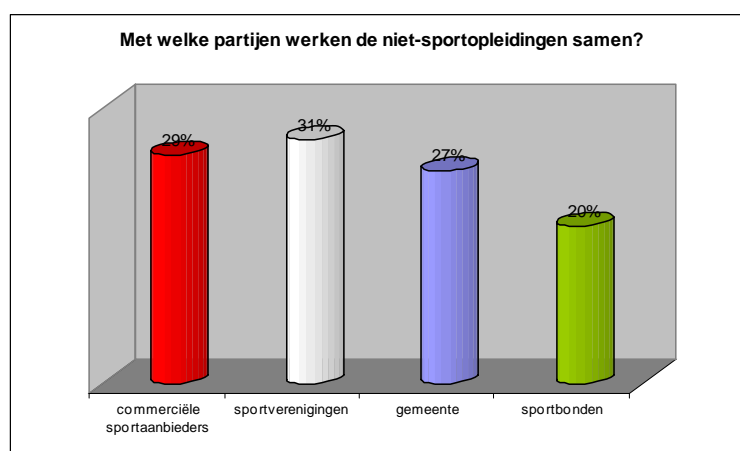
- "Er komen helaas nooit aanvragen van sportacademies om stage op onze school te lopen."
- "De vierdejaars van het uitstroomprofiel LOBOS gaan een deel van de lessen verzorgen."

(Allen: respondenten digitale enquête).

4.5 Samenwerking op het gebied van school en sport

Ruim de helft van de niet-sportopleidingen werkt wel eens samen met buitenschoolse partners. Sportverenigingen zijn de populairste samenwerkingspartner, op de voet gevolgd door commerciële sportaanbieders, de gemeente en – in iets mindere mate – sportbonden. Zie grafiek 25.

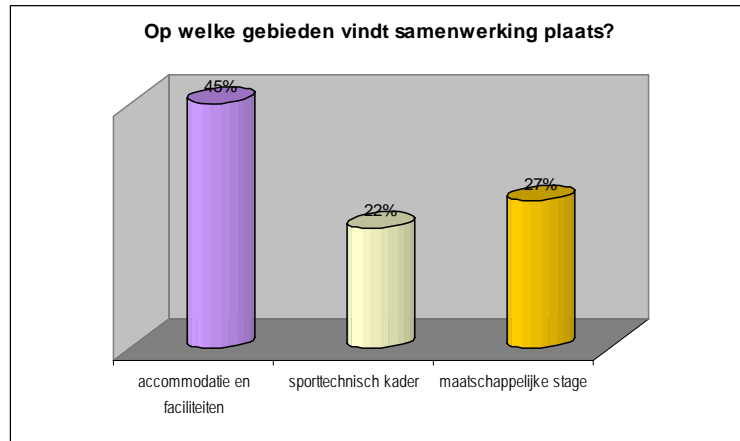
Grafiek 25

Samenwerkingsgebieden

De samenwerking heeft het vaakst betrekking op de accommodatie en faciliteiten: de opleiding kan dan tegen gereduceerd tarief op daluren hiervan gebruikmaken, soms in ruil voor enige promotie van de sportaanbieder. Voorts schakelt 22 procent van de niet-sportopleidingen, die aangeven samen te werken, wel eens extern sporttechnisch kader in. Op het gebied van maatschappelijke stages wordt door ruim een kwart van de niet-sportopleidingen samengewerkt. Het gaat er daarbij om dat studenten, voor studiepunten, bij een maatschappelijke organisatie ervaring opdoen met vrijwilligerswerk. De sport leent zich daar goed voor. Mooi voorbeeld is ROC Flevoland, dat sport benut als leerwerkplek voor allerlei soorten opleidingen. Niet alleen zetten S&B-studenten brede sportprojecten voor de buurt op, maar ook a.s. secretarissen, technici, communicatiespecialisten, enz. kunnen in een dergelijke leeromgeving (leerbedrijf) hun vaardigheden en competenties ontwikkelen en toetsen aan de praktijk van alledag.

Grafiek 26

Sportkaderopleidingen

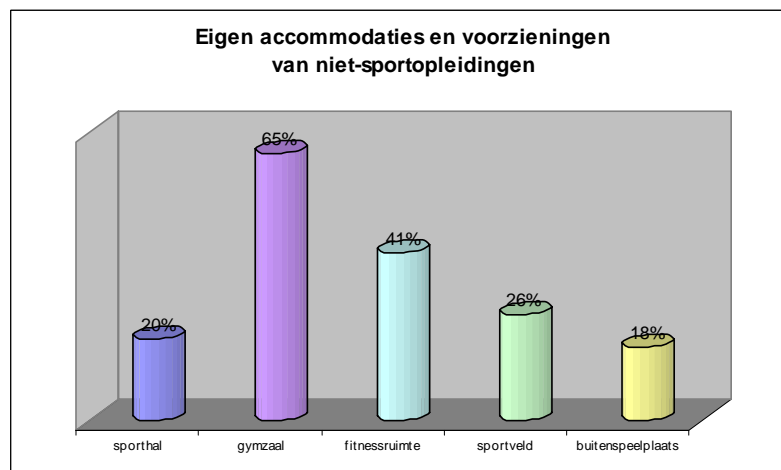
De samenwerking met sportbonden bestaat vaak uit een aanbod van sportkaderopleidingen, zoals een scheidsrechters- of jeugdtrainersopleiding. 18 Procent van de niet-sportopleidingen biedt studenten de mogelijkheid een sportkaderopleiding te volgen.

4.6 Accommodaties en voorzieningen

"Er is al jaren gebrek aan passende ruimte om met onze studenten in voor hen geschikte ruimtes te sporten. Een avondse sporthal op een kazerne-complex is al jaren ons redmiddel in deze situatie. Maar het is puur een spelzaal voor volleybal, badminton en zaalvoetbal, meer is er niet mogelijk. Accommodatie is dus een erg groot probleem voor ons als gymsectie" (respondent digitale enquête).

Niet-sportopleidingen beschikken net wat minder vaak over eigen sportaccommodaties dan de sportopleidingen. Alleen een gymzaal is bij meer dan de helft (65%) van de niet-sportopleidingen aanwezig. Een beperkt aantal niet-sportopleidingen kan bovendien gebruik maken van een eigen fitnessruimte (41%), sportveld (26%) en/of sporthal (20%). Zie grafiek 27.

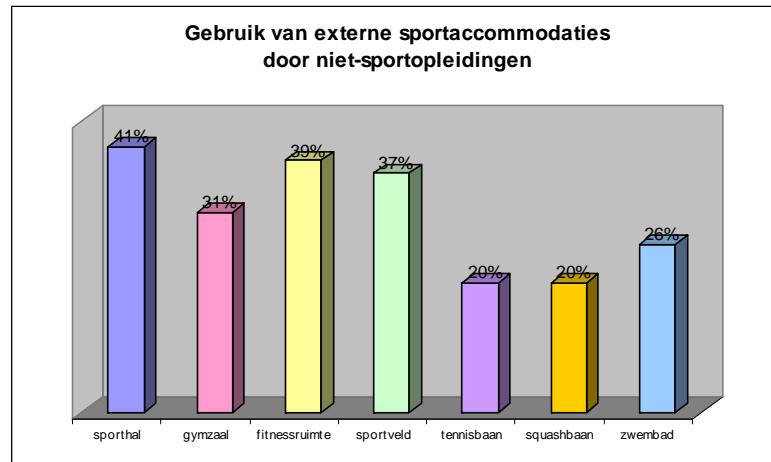
Grafiek 27

Omdat de meeste niet-sportopleidingen niet of nauwelijks over eigen sportvoorzieningen beschikken, wijken veel van de opleidingen met een sportief aanbod uit naar accommodaties van derden. Het meest gebruik wordt gemaakt van een sporthal (41% van alle niet-sportopleidingen), fitnesscentrum (39%), sportveld (37%) en gymzaal (31%). Zie grafiek 28 voor het volledige overzicht. Andere regelmatig genoemde, maar niet in de grafiek opgenomen accommodaties zijn: een dojo, atletiekbaan, klimhal, schaatsbaan en danszaal.

Het gebruik van externe sportaccommodaties is doorgaans van structurele aard, want veelal gaat het om meer dan 3 uur per week.

Grafiek 28

"Ons ROC beschikt zelf over 6 gymzalen en huurt permanent twee sporthaldelen in. Bijna alle overige accommodaties in de gemeente worden gebruikt door de opleiding Sport en Bewegen en de workshops binnen het Sportkeuzeprogramma. In de nieuwbouw van het komen 3 gymzalen, een dojo, een danszaal, twee fitnessruimte en een sporthal (in vieren te delen). Tenslotte komt bovenop de parkeergarage een verhard en gras sportveld" (sportdocent mbo-instelling).

5 Hoe kijken studenten er zelf tegenaan?

De nadruk in het onderzoek ligt zoals gezegd op het organisatieperspectief: hoe kijken mbo-instellingen aan tegen bewegen en sport en wat doen zij eraan? Uiteraard moet het perspectief van de deelnemers – de studenten – niet uit het oog worden verloren: wat vinden zij van de aandacht voor bewegen en sport in hun mbo-opleiding? Wat zijn hun wensen en behoeften op dit gebied? En hoe scoren zij ten opzichte van de beweegnorm?

In het kader van dit onderzoek voerde het te ver om hier een representatief onderzoek naar te doen. Wel is beperkt aanvullend onderzoek gedaan om hier *indicatief* uitspraken over te kunnen doen:

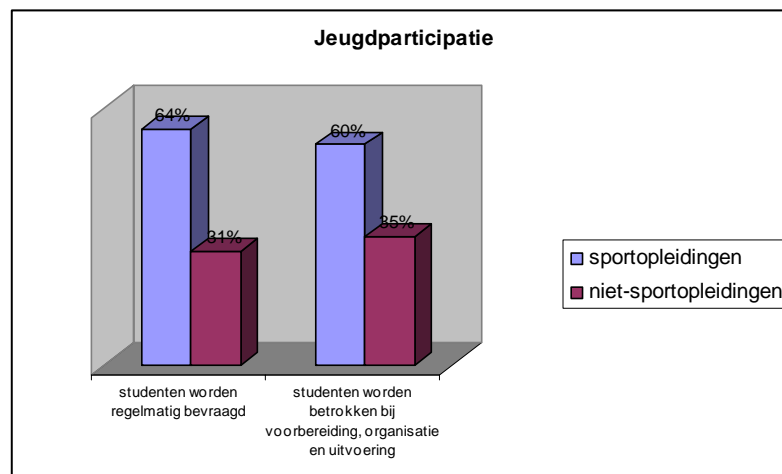
- In de digitale enquête (n=96) en interviews met de non-responsgroep (n=16) zijn sportdocenten en andere betrokkenen gevraagd een indruk te geven van de tevredenheid en het beweeggedrag van de mbo-studenten (paragraaf 5.1).
- Een poll onder mbo-studenten (n=117) met de vraag "Moet bewegen en sport worden verplicht in het mbo?" (paragraaf 5.2).
- Een (beperkte) enquête (n=25) onder mbo-studenten (paragraaf 5.3).

5.1 Indruk van docenten en andere betrokkenen

Jeugdparticipatie

Studenten van sportopleidingen worden beduidend vaker gevraagd naar hun mening over het sportief aanbod dan studenten van niet-sportopleidingen: 64 versus 31 procent. Ook worden zij veel vaker betrokken bij de voorbereiding, organisatie en uitvoering van het sportief aanbod: 60 versus 35 procent: zie grafiek 29 betreffende jeugdparticipatie.

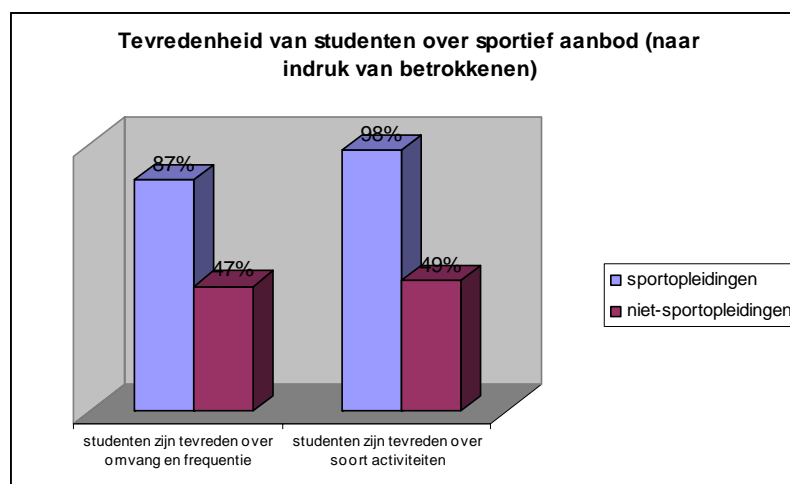
Grafiek 29

Indruk van tevredenheid van studenten over het sportief aanbod

De hogere mate van jeugdparticipatie in sportopleidingen is een belangrijke verklaring voor het feit dat studenten van sportopleidingen, naar indruk van betrokkenen, veel vaker tevreden zijn over het sportief aanbod dan studenten van niet-sportopleidingen: zie grafiek 30. Daarnaast speelt wellicht mee dat de eerste groep sport gewoon leuker vindt.

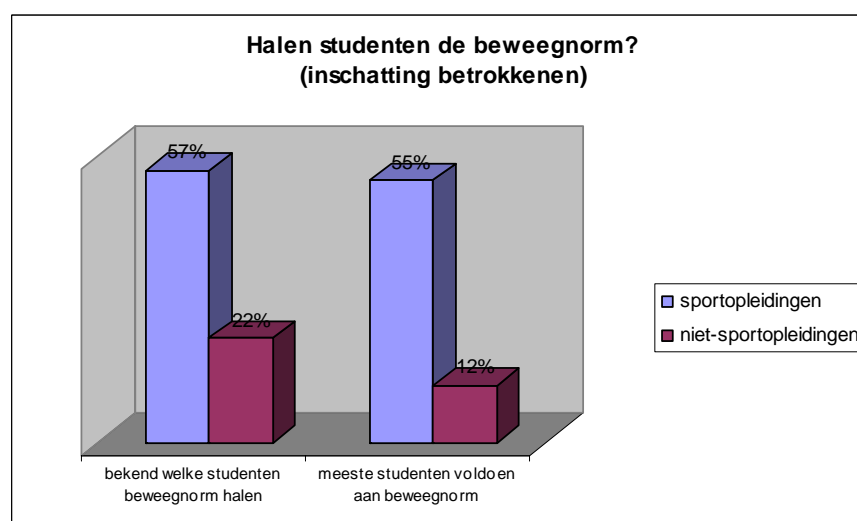
Grafiek 30

Beweegnorm

Docenten en andere betrokkenen zijn niet positief over het beweeggedrag van mbo-studenten. Zij hebben er weliswaar niet goed zicht op, maar hun stellige indruk is dat het gros van de studenten van niet-sportopleidingen de beweegnorm¹⁵ (bij lange na) *niet* haalt: zie grafiek 31.

Grafiek 31

Volgens de geïnterviewde docenten ontbreekt het mbo-studenten aan tijd om te sporten na schooltijd. Vooral bijbaantjes slokken veel tijd op. Dat geldt volgens hen voor mbo-studenten nog sterker dan voor leerlingen binnen het voortgezet onderwijs.

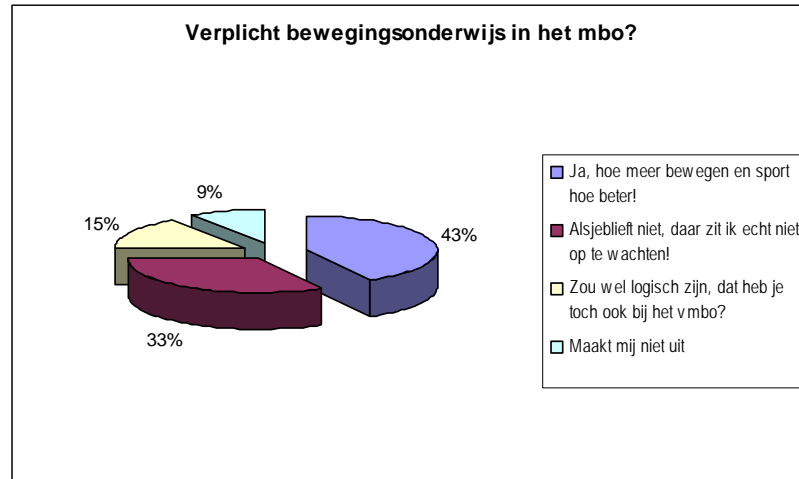
Voorts verwachten de docenten dat het gros van de mbo-studenten positief staat tegenover meer bewegen en sport in hun opleiding, mits het aanbod (beter) aansluit op hun wensen en behoeften. In de volgende twee paragrafen toetsen we deze verwachtingen bij de studenten zelf.

Noot 15 Volgens de beweegnorm moeten jongeren dagelijks tenminste één uur bewegen (fietsen, wandelen, enz.), waarvan twee keer per week intensief (actief sporten).

5.2 Bewegingsonderwijs in het mbo: wat vinden de studenten?

"Moet bewegen en sport worden verplicht in het mbo?" Dat was de vraag van een poll die twee weken op de JOB-website heeft gestaan. In totaal hebben 117 studenten gereageerd. Zie grafiek 32 voor de uitslag.

Grafiek 32

Een meerderheid van de studenten – 58% – is vóór uitbreiding van het sportief aanbod in het mbo. Daar staat tegenover dat eenderde van de studenten niet zit te wachten op meer bewegen en sport op school.

5.3 Resultaten van een enquête onder mbo-studenten

Een enquête¹⁶ onder 25 mbo-studenten bevestigt dit beeld:

- 10 Respondenten (40%) geven aan dat ze graag meer op school zouden willen sporten en bewegen. Het gaat hierbij met name om respondenten die een opleiding volgen zonder sportief aanbod. *"Als je vijf uur theorie achter elkaar hebt voel je je echt niet zo lekker meer."*
- 3 Respondenten (12%) vinden dat ze te veel aan bewegen en sport moeten doen op school. Dat is 30% van degenen die een opleiding volgen waar bewegen en sport een verplicht onderdeel vormt. *"Ik ga naar school om te leren, niet om te sporten."*
- De overige 12 studenten (48%) vinden het goed zoals het nu is. Het gaat hierbij dus zowel om studenten die wel als geen bewegingsonderwijs hebben. *"Ik vind dat sport buiten school moet."*

Verplicht sportaanbod in opleiding

- Voor 15 respondenten (60%) is bewegen en sport geen verplicht onderdeel binnen hun opleiding.
- 7 Respondenten (28%) hebben 1 of 2 uur verplicht sportonderwijs.
- Voor 3 respondenten (12%) staat bewegen en sport 3 uur of meer op het programma.

Noot 16 Naast de poll op de JOB-website is mbo-studenten gevraagd om ook een enquête over bewegen en sport in te vullen. Via een link op de JOB-website kwamen zij daarvoor terecht bij een digitaal invulformulier op de DSP-website. Uiteindelijk hebben 25 studenten, variërend in de leeftijd van 16 tot en met 21 jaar, de enquête ingevuld.

Facultatief sportaanbod

- 20 Van de 25 respondenten (80%) doet (vrijwel) nooit mee aan facultatieve sportactiviteiten, vooral ook omdat deze niet worden aangeboden.
- Voor 4 respondenten (16%) blijft de deelname aan facultatief sporten beperkt tot 'een of enkele keren per jaar'.
- Eén respondent sport met enige regelmaat (meer dan 12 keer per jaar) facultatief op school.

Mening over type en soort activiteiten

- Voor 13 van de 25 respondenten is deze vraag niet van toepassing, omdat er überhaupt geen sportaanbod is.
- Van de resterende 12 respondenten geven 6 te kennen het aanbod 'niks aan' te vinden.
- De overigen 6 vinden het aanbod 'wel aardig'.
- Geen van de respondenten vindt het aanbod 'geweldig'.

Sporten buiten de schoolmuren

- 15 Respondenten (60%) sporten vrijwel nooit in de vrije tijd.
- 5 Respondenten (20%) sporten een paar keer per jaar.
- 5 Respondenten (20%) sporten met enige regelmaat (minimaal eens per maand).

Bewegen

- Alle respondenten zeggen vrijwel dagelijks te bewegen, zoals fietsen en lopen: "Ik fiets een uur naar school en weer terug."
- 14 Respondenten (56%) zeggen vrijwel dagelijks minimaal een uur te bewegen.
- 11 Respondenten (44%) zeggen gemiddeld 0,5 tot 1 uur per dag te bewegen.

Resumé

Het gros van de mbo-studenten...

- doet weinig aan sport;
- beweegt naar eigen zeggen vrijwel dagelijks minimaal een half uur;
- heeft geen verplicht bewegingsonderwijs;
- doet zelden mee aan facultatieve sportactiviteiten;
- vindt het sportief aanbod op school 'niks aan' of 'wel aardig';
- is vóór meer bewegen in het mbo, mits het aanbod beter aansluit op hun wensen en behoeften.

6 Conclusies en aanbevelingen

"Het brondocument Leren, Loopbaan en Burgerschap biedt een goede basis. Op strategisch niveau zal vastgesteld moeten worden dat minimaal vijf procent van het totale opleidingsaanbod bestaat uit beweeg- en sportactiviteiten" (CvB-lid mbo-instelling).

Dit slothoofdstuk bestaat uit twee delen: conclusies en aanbevelingen. In paragraaf 6.1 zetten we de belangrijkste bevindingen op een rij. Op die manier wordt duidelijk waar de schoen wringt als het gaat om bewegen en sport in het mbo. Onderscheid wordt hier gemaakt tussen sportactieve en niet-sportactieve mbo-instellingen. Tevens gaan we in op de belangrijkste bevindingen ten aanzien van de deelbestekken visie en beleid, aanbod, kader, accommodaties en samenwerking.

In paragraaf 6.2 presenteren we vervolgens enkele mogelijke oplossingsrichtingen: aanbevelingen om meer bewegen en sport in het mbo te realiseren passeren hier de revue.

We beperken ons in dit hoofdstuk goeddeels tot de niet-sportopleidingen. Daar immers is bewegen en sport niet vanzelfsprekend en ligt dus de grootste uitdaging. Wanneer (ook) uitspraken worden gedaan over de sportopleidingen wordt dat expliciet vermeld.

6.1 Conclusies

Er blijken grote verschillen te bestaan in de aandacht voor en plek van bewegen en sport binnen mbo-instellingen (niet-sportopleidingen). Grofweg zijn er twee stromingen:

- 1 sportactieve mbo-instellingen;
- 2 niet-sportactieve mbo-instellingen.

Ad 1. Sportactieve mbo-instellingen

CvB en directies van deze instellingen zien het als hun taak om studenten óók op het vlak van bewegen en sport iets te bieden. Zij zien het als onderdeel van algemeen burgerschap (deelname sportcultuur, levenslang bewegen), vinden het een goed middel om sociale competenties te ontwikkelen (omgaan met regels, samenwerken, leiderschap), geven aan met sport onderwijsdoelen beter te kunnen realiseren (bijvoorbeeld minder voortijdig schoolverlaten) en achten een gezonde geest in een gezond lichaam voor iedere toekomstige werkgever van belang.

In organisatie, beleid en uitvoering heeft bewegen en sport in deze instellingen (of in verschillende opleidingsclusters of locaties binnen deze instellingen)¹⁷ een belangrijke plek. Vaak start het binnen één directie, opleidingscluster of locatie, waarna olievlekwerking plaatsvindt. Dat leidt er uiteindelijk toe dat het CvB bewegen en sport als profielkenmerk (speerpunt) benoemt en zich er ook mee profileert. Door het te verankeren in het strategisch beleid wordt voorkomen dat het beweeg- en sportbeleid te veel afhankelijk wordt van personele wisselingen. Verankering vindt plaats door uitgangspunten te for-

Noot 17 Niet altijd is bewegen en sport onderdeel van het curriculum van *alle* opleidingsclusters of – locaties van deze sportactieve mbo-instellingen.

muleren in een beleidsbrief en/of het beleid op te nemen in het Onderwijs Examen Reglement (OER).

Op sportactieve mbo-instellingen is bewegingsonderwijs een verplicht onderdeel van het curriculum voor in ieder geval (vrijwel) alle eerstejaars BOL-studenten. Soms ook is er een verplicht aanbod voor tweede, derde en vierdejaars studenten. Het gaat om een structureel sportief aanbod van tenminste anderhalf uur per week. Soms bestaat dit aanbod uit lessen lichamelijke opvoeding, maar meestal wordt studenten de mogelijkheid geboden om (verplicht) te kiezen uit verschillende keuzeonderdelen. Een keuzeprogramma heeft als voordeel dat studenten activiteiten doen die hen aanspreken.

Naast het verplichte sportieve aanbod bieden de sportactieve mbo-instellingen hun studenten (en ook personeelsleden) mogelijkheden en faciliteiten om zelf – dat wil zeggen facultatief – te sporten. Het gaat dan veelal om gratis fitnesssen, deelname aan diverse sporttoernooien en mogelijkheden om tegen gereduceerd tarief te sporten bij sportaanbieders in de omgeving.

Vaak worden S&B-studenten op de sportactieve instellingen ingeschakeld bij het verplichte en facultatieve sportief aanbod voor de niet-sportopleidingen. Ook wordt dikwijls samengewerkt met buitenschoolse partners, zoals sportverenigingen en commerciële sportaanbieders. Deels wordt gebruik gemaakt van hun accommodaties, faciliteiten en kader. In die zin is het sportief aanbod steeds meer 'naar buiten' gericht en komt de nadruk meer en meer te liggen op sportkennismaking in een echte sportcontext. Daarmee verschuift de rol van het sportkader van lesgever richting coördinator en organisator.

Ad 2. Niet-sportactieve mbo-instellingen

Door de niet-sportactieve mbo-instellingen wordt bewegen en sport niet als expliciete taak van de instelling gezien, maar als "extraatje dat geld kost". Deze instellingen staan op het standpunt dat bewegen en sport de eigen verantwoordelijkheid is van studenten (en ouders), tenzij het direct beroepsgelateerd is. Dat geldt – naast specifieke opleidingen Sport en Bewegen – voor sectoren en opleidingsclusters als Orde en Veiligheid, elektrotechniek, auto-techniek en gezondheidszorg (weerbaarheid/ergonomie).

Veelal is het sportief aanbod op de niet-sportactieve instellingen, sinds het verdwijnen van de verplichting, langzaam afgekalfd: de gymzalen zijn (gedeeltelijk) omgebouwd tot ICT-ruimten en vertrekkende sportdocenten zijn niet vervangen, hebben andere taken gekregen of worden ingezet in de S&B-opleiding. De sportaccommodaties, die er nog zijn worden sindsdien geheel of vooral gebruikt door de S&B-opleiding en door andere opleidingen waar bewegen en sport in de eindtermen zit. In de S&B-opleidingen is vaak wel flink geïnvesteerd; daar komen immers studenten op af! Ook worden soms faciliteiten voor topsporters geboden.

Een deel van de niet-sportactieve mbo-instellingen biedt studenten nog wel de mogelijkheid om sport als onderdeel van een keuzeprogramma te volgen of op eigen houtje na schooltijd te sporten. Het facultatieve aanbod bestaat er dan bijvoorbeeld uit dat studenten tegen gereduceerd tarief terecht kunnen bij een sportaanbieder in de omgeving of in een fitnesscentrum van de instelling zelf. Een dergelijke faciliteit is dan tijdens (een deel van) de lessen geopend, en soms ook 's avonds. In praktijk blijkt echter dat vooral studenten van sportopleidingen en degenen, die toch al sporten, hier gebruik van maken. Opvallend is dat dergelijke accommodaties soms buitengewoon goed zijn geoutilleerd; dit kan de feitelijk beperkte aandacht voor bewegen en sport binnen de instelling verbloemen (windowdressing).

Visie en beleid

Wat is de huidige en gewenste plek van bewegen en sport in het beleid van de mbo-instellingen en welke factoren zijn daarin bepalend?

Het onderzoek laat zien dat het aantal mbo-instellingen, dat voldoet aan bovenstaande beschrijving van 'sportactief', op de vingers van één hand is te tellen. Daarbij moet echter worden aangetekend dat het onderscheid tussen 'sportactief' en 'niet-sportactief', zoals hierboven beschreven, bewust scherp is ingestoken. Bedacht moet worden dat vooral binnen de groep niet-sportactieve mbo-instellingen aanzienlijke verschillen voorkomen, onder meer wat betreft de omvang en intensiteit van het beweeg- en sportaanbod. Zo zijn verschillende instellingen zich aan het ontwikkelen op dit vlak: na positieve ervaringen binnen een of enkele opleidingsclusters/locaties zijn zij voornemens het sportprogramma ook elders te implementeren en/of het verplichte sportieve aanbod uit te breiden (meer weken per jaar, meer uren per week). Bepalend voor de plek van bewegen en sport binnen mbo-instellingen is draagvlak op beleidsniveau bij directies en vooral CvB's. Het gros van de CvB's en directies onderschrijft het belang van bewegen en sport als onderdeel van algemeen burgerschap (deelname sportcultuur, levenslang bewegen), maar heeft het niet verankerd in het strategisch beleid. Als belangrijkste belemmeringen worden genoemd dat het lesrooster geen of nauwelijks ruimte biedt voor bewegen en sport en dat de kosten ervan hoog zijn.

Adequaat aanbod

Hoe ziet het totale aanbod aan bewegen en sport in het mbo er uit (inhoudelijk en kwantitatief getypeerd), zowel binnen het formele curriculum als daarbuiten? Hoe wordt dit aanbod gewaardeerd en hoe zou het er, gelet op de doelstellingen van de alliantie, uit moeten zien?

Sinds het verdwijnen van bewegen en sport uit de lesprogramma's van het mbo tien jaar geleden is het sportief aanbod langzaam afgekald. Anno 2006 heeft 54 procent van de onderzochte niet-sportopleidingen (van sportactieve én niet-sportactieve instellingen) geen of alleen een (beperkt) facultatief sportief aanbod. Dat facultatieve aanbod bestaat vooral uit schoolsporttoernooien en/of fitness.

Op een kleine minderheid van de niet sportopleidingen (46 procent), is er sprake van een verplicht sportief aanbod voor studenten van niet-sportopleidingen. Het gaat daarbij om lessen lichamelijke opvoeding en/of een verplichte keuze uit een sportoriëntatieprogramma. Het verplichte sportieve aanbod beperkt zich – uitzonderingen daargelaten – tot de eerstejaars studenten en een beperkt aantal weken per jaar. Van een structureel sportief aanbod is dan ook nauwelijks sprake.¹⁸

Naar inschatting van de geënquêteerde sportdocenten, opleidingscoördinatoren en locatiemanagers:

- Maakt een zeer beperkt aantal studenten van niet-sportopleidingen (met enige regelmaat) gebruik maakt van een eventueel aanwezig facultatief sportief aanbod.
- Is ruim de helft van de studenten niet tevreden over het soort activiteiten dat wordt aangeboden.

Noot 18 18 Procent van de niet-sportopleidingen laat eerstejaars studenten meer dan 20 weken per schooljaar één of meer uur per week verplicht bewegen en sporten. Eenderde daarvan (oftewel 6% van alle niet-sportopleidingen) heeft een verplicht sportief aanbod voor eerstejaars studenten van meer dan 35 weken per schooljaar.

- Zou een kleine meerderheid van de studenten meer willen bewegen en sporten op school, mits het aanbod beter aansluit bij hun wensen en behoeften.
- Haalt het gros van de studenten de beweegnorm niet.

Een steekproef van beperkte omvang onder mbo-studenten onderschrijft dit beeld. Een grotere steekproef onder mbo-studenten is echter nodig om hier hardere uitspraken over te kunnen doen.

Bovenstaande maakt duidelijk dat de alliantiedoelstelling – een dagelijks sportief aanbod op of rond 90 procent van alle mbo-scholen – ver weg is. Een gedeeltelijke verplicht aanbod voor de eerste twee leerjaren van het mbo is wenselijk. Dit betreft immers een kritieke leeftijdsgroep als het gaat om sport- en beweegkeuzes. Bovendien is er voor hun leeftijdgenoten in het voortgezet onderwijs ook (verplicht) bewegingsonderwijs (gelijkheidsbeginsel).

Professioneel kader

Hoe is het kader dat het aanbod verzorgt te typeren in termen van functies en kwalificaties en mate van aanstellingen en tekorten?

Het verdwijnen van bewegen en sport uit de lesprogramma's van het mbo tien jaar geleden heeft ook gevolgen gehad voor het sportkader. Sindsdien hebben veel sportdocenten andere taken gekregen en zijn vertrekkende sportdocenten veelal niet vervangen. Bovendien zijn op diverse mbo-instellingen veel sportdocenten, die voorheen les gaven aan studenten van allerlei opleidingen, overgeheveld naar de S&B-opleiding, die veel instellingen de afgelopen tien jaar hebben opgericht of uitgebreid.

Als er een verplicht of facultatief sportief aanbod is wordt dat merendeels verzorgd door sportdocenten (hbo-niveau). De indruk is echter dat het aantal sportinstructeurs (mbo-niveau, veelal zonder onderwijsbevoegdheid) toeneemt. Dit als gevolg van een veranderende rol van het sportkader binnen het mbo: minder lesgeven, meer organiseren, coördineren en regelen van een (deels ook buitenschools) aanbod.

Accommodaties

Hoe is het geheel aan accommodaties te typeren in termen van aanwezigheid, adequaatheid, staat van onderhoud en tekorten?

Sinds het verdwijnen van bewegen en sport uit de lesprogramma's van het mbo tien jaar geleden hebben veel gym- en sportzalen andere functies gekregen (vooral ICT). Een gymzaal is op de meeste locaties (65 procent van de niet-sportopleidingen) nog wel aanwezig. Verder kan 41 procent van de niet-sportopleidingen gebruik maken van een eigen fitnessruimte en 26 procent van een eigen sportveld. Daarnaast wordt steeds meer gebruik gemaakt van externe voorzieningen. Het gaat dan vooral om sporthallen, fitnesscentra, sportveld en gymzalen. Dit heeft als voordeel dat sport kan worden ervaren in een echte sportcontext.

Samenwerking

In hoeverre is er sprake van functionele samenwerking tussen de mbo-instellingen en sport-, buurt- en bewegingsinstellingen in termen van uitwisseling en overleg over programma's, aansluitende aanvangstijden na schooltijd, teamvorming van docenten, trainers, etc.?

Ruim driekwart van de sportopleidingen en ruim de helft van de niet-sportopleidingen werkt wel eens samen met buitenschoolse partners op het gebied van bewegen en sport. Het gaat dan met name om sportverenigingen, commerciële sportaanbieders en de gemeente.

In veruit de meeste gevallen heeft de samenwerking betrekking op accommodatiegebruik: (studenten van) de opleidingen kunnen dan op daluren tegen gereduceerd tarief terecht bij de samenwerkingsorganisaties.

6.2 Aanbevelingen: naar meer sportactieve mbo-instellingen

Doel van de Alliantie "School en Sport samen sterker" als ook van het Platform Bewegen en Sport Bve is bewegen en sport in het mbo te bevorderen en het aantal sportactieve mbo-instellingen, zoals in de voorgaande paragraaf omschreven, uit te breiden. Cruciale factor voor de realisering van dit doel blijkt draagvlak binnen de instellingen. Het staat of valt met de wil van directies en vooral CvB's. Als zij daadwerkelijk kiezen voor bewegen en sport is veel mogelijk, zo blijkt. Dat is een direct gevolg van de autonome positie van mbo-instellingen. Aspecten als aanbod, kader, samenwerking en accommodaties spelen uiteraard ook een rol, maar zijn in deze van secundair belang. Dit zijn aspecten die pas invulling krijgen zodra op bestuurs- en directieniveau het besluit is genomen sterk in te zetten op bewegen en sport voor de brede groep studenten. Die strategische keuze is uiteindelijk van doorslaggevend belang.

In essentie zijn er twee wegen mogelijk, waarlangs mbo-instellingen tot een keuze voor bewegen en sport gebracht kunnen worden:

- 1 stimuleren en verleiden;
- 2 zachte dwang.

Een combinatie van beide is ook mogelijk en wellicht wenselijk. Want aan beide oplossingsrichtingen zitten voordelen, maar kleven ook nadelen. Voor welke beleidsmaatregelen uiteindelijk moet worden gekozen hangt bovendien af van het ambitieniveau en de beschikbare middelen: hoeveel sportactieve mbo-instellingen moeten er straks zijn en hoeveel is men daar aan gelegen?

ad 1 Stimuleren en verleiden

Vooralsnog ligt de nadruk op stimuleren en verleiden. Diverse beleidsmaatregelen liggen op dit vlak:

- Sprintpremies voor mbo-instellingen, die bewegen en sport opnemen in hun beleidsplannen.
- Benchmark bewegen en sport in het mbo-veld: transparant maken van de sportgerichtheid van mbo-instellingen, met als doel om van elkaar te leren.
- Certificering: sportgerichte mbo-instellingen (of: opleidingsclusters/locaties) belonen met een certificaat, waarmee zij zich kunnen profileren.
- Verkiezing sportiefste mbo-instelling, als vorm van waardering, promotie en agendering.
- Instelling Nationaal team sport en bewegen mbo: bekende Nederlanders uit alle geledingen scharen zich achter de boodschap van meer sporten in het mbo.

Al deze interventies zijn er op gericht het mbo-veld te overtuigen van het belang van bewegen en sport in het mbo en hen te stimuleren en te verleiden er werk van te maken. "*De knop moet om.*" Daarbij gaat het er vooral om te benadrukken dat bewegen en sport voor elke toekomstige werknemer van belang is: een gezonde geest in een gezond lichaam.

Langzaam komt die boodschap aan bij het onderwijsveld. De onlangs door een aantal CvB's ondertekende intentieverklaringen zijn wat dat betreft een stap in de goede richting, maar vormen geen garanties, zo betoogden we in paragraaf 2.2. De goede wil is er wel, maar niet altijd is de bereidheid aanwe-

zig om ook daadwerkelijk te investeren in bewegen en sport. Een financiële ondersteuning van rijkswege wordt door veel bestuurders noodzakelijk geacht. In hoeverre CvB's en ook directies zich al dan niet terecht verschuilen achter de hoge kosten van een beweeg- en sportaanbod is op dit moment moeilijk in te schatten. Er zijn namelijk ook (sportactieve) mbo-instellingen die betogen dat het juist om een investering gaat die zichzelf terugverdient: een school waar wat leuks te doen is kweekt veel goodwill bij en geeft uitstraling naar (potentiële) studenten en naar buiten (zie paragraaf 2.3). In het verlengde hiervan valt veel te zeggen voor een kosten/baten-onderzoek, dat duidelijk maakt wat het zowel opleidingen als het werkveld kost en oplevert als wordt geïnvesteerd in bewegen en sport binnen het mbo. Tevens moet een dergelijk onderzoek zicht geven op de vraag waarom het een beperkt aantal (sportactieve) mbo-instellingen wel lukt geld vrij te maken voor bewegen en sport en wat zij daarvoor laten schieten.

Behalve het onderwijs- moet ook het werkveld "*worden bewerkt*". Daar moet men gaan inzien dat bewegen en sport belangrijk is voor werknemers en het werkveld op termijn veel oplevert (minder ziekte, arbeidsongeschiktheid enz.). Als dat ertoe leidt dat bewegen en sport wordt gekoppeld aan de beroepscompetenties volgen de instellingen en opleidingen vanzelf. Een voorbeeld in dit kader is de KLM, die veel waarde hecht aan gezond personeel met voldoende belastbaarheid; om die reden maakt bewegen en sport vast onderdeel uit van de stewardessopleiding.

ad 2 Zachte dwang

Argument voor een meer dwingende benadering is dat bewegen en sport in het mbo geen vrijblijvend karakter moet krijgen. Als het volledig aan instellingen zelf wordt overgelaten is het risico groot dat veel instellingen andere keuzes maken: "*Dan blijft het te veel afhankelijk van mensen, in de CvB's en directies.*" Vooralsnog blijkt dat inderdaad het geval.

Ook richting jongeren is een verplicht sportief aanbod in het mbo een belangrijk signaal. Voor hen moet het iets zijn dat er gewoon bij hoort op school, net zoals taal en rekenen. Als dat geldt voor leerlingen in het voortgezet onderwijs, waarom dan niet voor hun leeftijdgenoten in het mbo? In het verlengde daarvan valt er veel voor te zeggen in te zetten op een verplicht aanbod in uitsluitend het eerste leerjaar of de eerste twee leerjaren. Dit is bovendien een cruciale leeftijd wat betreft beweeg- en sportkeuzes: veel jongeren haken af rond hun 16^e/17^e levensjaar.

Zodra studenten op weg zijn geholpen kunnen de instellingen volstaan met het bieden van facultatieve mogelijkheden. Een goede sportoriëntatie en –keuze kan, in combinatie met een aantrekkelijk facultatief sportprogramma, voorkomen dat slechts een select groepje studenten de weg naar de facultatieve sport weet te vinden.

Belangrijk argument tégen 'zachte dwang' is dat het niet past in de ontwikkeling van toenemende autonomie binnen het onderwijs. Met enige creativiteit zijn er echter wel degelijk mogelijkheden. Zo biedt het nieuwe onderdeel 'vitaal burgerschap' in het brondocument Leren, loopbaan en burgerschap mogelijk aanknopingspunten om bewegen en sport een plek te geven in de landelijke kwalificatiestructuur. Bovendien: als bewegen en sport nog altijd in de eindtermen is opgenomen van opleidingen als auto- en elektrotechniek, waarom zou dat dan niet ook kunnen in andere opleidingen?

Andere mogelijkheden:

- Een 'zorgplicht' voor mbo-instellingen, waarbij zij verplicht worden bewegen en sport aan te bieden, maar vrij zijn in de manier waarop zij dat doen¹⁹.
- Een 'sportplicht' voor studenten, expliciet verankerd in de examenstructuur van alle opleidingen: om een diploma te halen moeten studenten een minimum aantal beweeg- en 'sportpunten' halen door deelname aan sportactiviteiten op of buiten school²⁰.

Indien de keuze wordt gemaakt en het lukt om mbo-instellingen min of meer te verplichten bewegen en sport aan te bieden kan financiële ondersteuning niet achterwege blijven, zo zijn de geïnterviewde CvB-leden eensluidend van mening. In hun ogen gaat het in dat geval om een gezamenlijke verantwoordelijkheid van mbo-instellingen en overheid. Datzelfde geluid viel te beluisteren tijdens een debat over sport in het mbo op 25 september 2006 in De Rode Hoed te Amsterdam.²¹

Hier tegenover kan echter worden gesteld dat het ontbreken van expliciete financiële ondersteuning voor sommige mbo-instellingen géén belemmering vormt om sterk in te zetten op bewegen en sport. De bestaande sportactieve instellingen maken er – om eerder genoemde redenen – ruimte voor binnen de lumpsum-vergoeding. Het kan dus kennelijk wel. Bedacht moet echter worden dat dit uitzonderingen zijn en dat het er alle schijn van heeft dat het gros van de mbo-instellingen vooralsnog niet van plan is om – voor hun gevoel eenzijdig – fors te investeren in bewegen en sport.

Noot 19 Risico hiervan blijft dat bewegen en sport weliswaar wordt aangeboden, maar dat het een facultatief en dus vrijblijvend karakter krijgt.

Noot 20 Vergelijk het sportprogramma van ROC Flevoland: zie slot hoofdstuk 2.

Noot 21 Bij dit debat waren diverse betrokkenen aanwezig, zoals CvB-leden, (sport)docenten, organisaties uit het werkveld, politiek en studenten.

Bijlage 1 Overzicht betrokken sportopleidingen²²

Schema	Specifieke sportopleidingen: verplicht en/of facultatief sportaanbod	
	Aantal (aantal verschillende) ²³	Instellingen
Uitsluitend verplicht sportaanbod	10 (9)	aoc-terra fcroc graafschapcollege groenhorstcollege hoornbeeck (2x) landstede roceindhoven rockopnh rocva
Verplicht én facultatief sportaanbod	38 (21)	aventus (4x) deltion, techniek en bouw fcroc, S&B grafisch lyceum rotterdam horizoncollege, S&B idcollege (2x) kw1c (7x) noorderpoort roc-nijmegen (2x) rocflevoland, S&B rockopnh (2x) rocleiden, S&B, Veiligheid, Recreatie (3x) rocmb (2x) rocmn (5x) rocva rocwb roczeeland groenhorstcollege leeuwenborgh opl., S&B mondriaan college, S&B rocwesterschelde, S&B
Totaal	48 (27)	

Noot 22 Het gaat hier om opleidingen/opleidingsclusters, waar sport direct beroepsgerelateerd is en expliciet in de eindtermen is opgenomen. Dat geldt, naast S&B, voor opleidingsclusters als Orde en Veiligheid, Recreatie, Elektrotechniek en Autotechniek.

Noot 23 Tussen haakjes staat hier het aantal verschillende mbo-instellingen. Ook in de totaalkolom is dit doorgevoerd. Dat betekent dus dat in het onderzoek 27 mbo-instellingen zijn betrokken met een of meer opleidingen, waarin bewegen en sport in het kwalificatieprofiel is opgenomen.

Bijlage 2 Overzicht betrokken niet-sportopleidingen

Schema	Niet-sportopleidingen: verplicht en/of facultatief sportaanbod	
	Aantal (aantal verschillende) ²⁴	Instellingen
Uitsluitend verplicht sportaanbod	8 (8)	aventus berechja groencollegegoes, alle opleidingen idcollege landstede roczeeland rocasa, vest. Amsterdam alberdacollege, alle
Verplicht én facultatief sportaanbod	21 (15)	aventus (3x) devries fcroc idcollege landstede (4x) mensoaltingcollege roc-nijmegen, alle rocmb rocva (2x) rocvantwente rocwb, vest. Markiezaat novacollege, cluster techniek rocflévoland, alle rocfrieseport, diverse deltion, 40 van de 65 teams
Uitsluitend facultatief sportaanbod	14 (11)	aventus (2x) davinci fcroc idcollege inholland kw1c, alle (3x) leijgraaf aocfriesland rocmn rocwb roceindhoven, alle
Noch verplicht noch facultatief sportaanbod	19 (19)	arcuscollege aventus groeneschool idcollege kw1c leijgraaf rocleiden rocmn, vrijwel alle rocwb, 5 van de 7 vestigingen zadkine rijnijsel horizoncollege, alle rockoph, alle leeuwenborgh opl., alle hout- en meubelcollege, alle Mondriaan, alle rocteraa, alle clusiuscollege, alle rocwesterschelde, alle deltion, 25 van de 65 teams
Totaal	62 (45)	

Noot 24 Tussen haakjes staat hier het aantal verschillende mbo-instellingen.